

Economisch-Statistische Berichten

Historie uit huisvuil

★

Drs. J. H. Scholte

Perspectieven voor de wereldscheepsbouw

★

Drs. Th. J. A. Smulders

De financiële positie van het Rijk

★

Mr. G. A. van Haeften

De vrijhandelszone

★

Drs. P. H. M. Cremers

Atoomenergie en verzekering

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

42e JAARGANG

No. 2088

WOENSDAG 3 JULI 1957

HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVERZEKERINGEN N.V.

Anderhalve Eeuw

Levensverzekering

HOOFDKANTOOR
Heerengracht 475, Tel. 49100
AMSTERDAM-C.

HEAD OFFICE FOR CANADA
330 Bay Street
TORONTO 1

R. Mees & Zoonen

*Bankiers en
Assurantie-makelaars*

Rotterdam

*Amsterdam · 's-Gravenhage
Delft · Schiedam · Vlaardingen
Alblasserdam*

*verlenen gaarne hun
goede diensten, o.m.
bij het*

kiezen van beleggingen

*sluiten van auto-, w.a.,
fraude- en berovings-
verzekeringen*

H. BRONS Jr
MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON 11 19 80*

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM

Bij de **Centrale Afdeling Statistiek,**
Hoofddirectie Financiële en Economische
Zaken van het Staatsbedrijf der PTT,

kan worden geplaatst

een sociograaf

of

sociaal geograaf

met belangstelling voor het bestuderen van problemen
van de ruimtelijke ordening.

Ervaring is niet vereist, doch strekt tot aanbeveling.

Sollicitaties te richten aan de hoofddirecteur Financiële
en Economische Zaken, Centrale Directie PTT,
Kortenaerkade 12, 's-Gravenhage.

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.*
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-
38040. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B. fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.*

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor
Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon
69300, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgave van
redenen te weigeren.

Historie uit huisvuil

Het Oude Testament verhaalt in het boek Job van een welvarend en godvruchtig man, wiens vroomheid zwaar op de proef werd gesteld. Deze man, de rijkste van alle bewoners van het Oosten, verloor have en goed; zijn kinderen kwamen om het leven en tot overmaat van ramp werd zijn lichaam van het hoofd tot de voeten overdekt met zweren. Hij begaf zich — het Oude Testament zegt het niet met zoveel woorden — naar de vuilnishoop, die zich aan de rand van ieder Oosters dorp bevond en waar de melaatsen verblijven hielden, en „zat neder in het midden der asch”. Zonder het Oude Testament al te zeer geweld aan te doen zou kunnen worden gesteld, dat in deze geschiedenis enig verband tot uitdrukking wordt gebracht tussen menselijk leed en de afvalstoffen der huishouding.

Op geheel andere wijze kan een dergelijk verband worden gelegd aan de hand van gegevens omtrent de door de Stadsreiniging der Gemeente Amsterdam ingezamelde hoeveelheid huisvuil, die in nevenstaande grafiek ¹⁾ in beeld zijn gebracht. Zonder veel moeite kunnen in de lijn der hoeveelheden opgehaald huisvuil per inwoner en, meer geprononceerd, in die der totale hoeveelheid, drie dieptepunten worden onderkend, die alle liggen in donkere perioden der recente geschiedenis. Het eerste valt in de jaren van de eerste wereldoorlog. Hoewel ons land toentertijd niet tot de belligerenten behoorde, deed zich met name in de jaren 1917 en 1918, als gevolg van de toenemende isolering van ons land, schaarste op velerlei gebied voor, die haar weerslag vond in geringere hoeveelheden geproduceerd huisvuil.

Het tweede dieptepunt, gedurende de tweede wereldoorlog waarin ons land door de bezetter stelselmatig werd leeggeroofd en waardoor vooral in de grote steden in het Westen des lands een ongekende nood kwam te heersen, tekent zich wel zeer duidelijk af. De hoeveelheid ingezamelde

Het tweede dieptepunt, gedurende de tweede wereldoorlog waarin ons land door de bezetter stelselmatig werd leeggeroofd en waardoor vooral in de grote steden in het Westen des lands een ongekende nood kwam te heersen, tekent zich wel zeer duidelijk af. De hoeveelheid ingezamelde

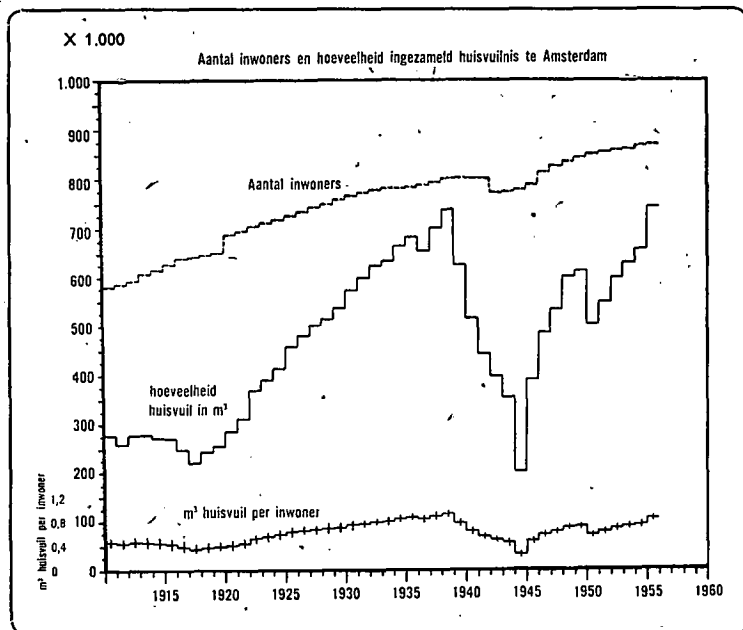
¹⁾ Deze grafiek is ons ter beschikking gesteld door de directie van de Stadsreiniging te Amsterdam.

huisvuilnis per inwoner daalde van ca. 0,85 m³ in 1939 tot 0,25 m³ in 1945; de totale hoeveelheid liep, doordat het inwonertal van Amsterdam een achteruitgang te zien gaf — men denke aan de deportatie van Joodse stadgenoten in 1943! — naar verhouding nog sterker terug. Kunnen de dieptepunten tijdens de eerste en tweede wereldoorlog worden verklaard uit het simpele feit, dat degenen, die gebrek lijdten ook weinig huisvuil produceren, de daling gedurende het Korea-conflict moet andere oorzaken hebben. Het is niet onwaarschijnlijk, dat in dit geval zowel de sterke stijging van het prijsniveau, waardoor uiteraard ook voor sommige afvalstoffen een hogere prijs te maken

viel, als de tot zuinigheid aansporende vrees voor een derde wereldoorlog hun invloed hebben doen gelden.

Het is zonder meer duidelijk, dat met de verruiming van het goederenpakket de hoeveelheid opgehaald huisvuil na de beide wereldoorlogen steeg. Opmerkelijk is, dat in de depressie der dertiger jaren de lijn over het algemeen opwaarts gericht bleef. De vrijwel ononderbroken stijging van het couranten- en pakpapierverbruik gedurende deze jaren, gevoegd bij het feit, dat papier naar schatting ongeveer ²/₃

van het volume opgehaald huisvuil voor zijn rekening reemt, zal dit verschijnsel wel in belangrijke mate kunnen verklaren. Hier komt overigens nog bij, dat het lage prijspeil gedurende de depressie de activiteiten der opkopers van afvalstoffen zeker niet zal hebben gestimuleerd, waardoor meer van deze stoffen in de vuilnisbak terecht kwamen. Ten slotte valt het op, dat in 1956, in welk jaar het nationaal inkomen per hoofd in constante prijzen ruim 25 pCt. hoger was dan in 1939, per Amsterdamer nog altijd minder huisvuil werd opgehaald dan vóór de oorlog. Voor dit achterblijven der na-oorlogse jaren is wellicht een reeks van oorzaken aanwijsbaar: men denke bijv. aan de inzamelacties van oud papier door de schooljeugd en de t.o.v. vóór de oorlog grotere activiteit van schillenophalers en vermoedelijk ook van opkopers van restanten van duurzame consumptiegoederen.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Historie uit huisvuil	523	Atoomenergie en verzekering, door Drs. P. H. M. Cremers	533
Perspectieven voor de wereldscheepsbouw; door Drs. J. H. Scholte	524	Ingezonden stuk:	
De financiële positie van het Rijk, door Drs. Th. J. A. Smulders	528	Duurzame bezitsvorming en spaarbanken, door C. Schungel	535
De vrijhandelszone, door Mr. G. A. van Haefstn	530	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet	536
		Recente publikaties	537

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

Een recent rapport bevat o.a. prognoses voor de periode 1955-1972 voor de wereldproductie en het verbruik van petroleum en het hiermede verband houdende olievervoer. Schrijver tracht aan de hand van deze en andere gegevens na te gaan wat voor de komende 15 jaren de perspectieven voor de wereldscheepsbouw zijn. Dit perspectief wordt bepaald door de te verwachten groei van het wereldolievervoer, de belangrijke vervangingsvraag in de periode 1960/1964, de betrekkelijk geringe behoefte aan nieuwe tonnage in de daarop volgende periode tot 1970 en de uitbreiding van de capaciteit, met name ook door de oprichting van werven in de jonge industrielanden. De Westeuropese werven zullen er daarom nauwlettend op moeten toezien, dat de vaak kostbare verbeteringen aan bedrijfsuitrusting en organisatie o.a. een kostprijsverlagend effect zullen hebben.

Bij al de prognoses, die het mensdom over de nabije en verre toekomst maakt, nemen de berekeningen welke betrekking hebben op het energieverbruik een belangrijke plaats in. En niet ten onrechte. Het peil van onze toekomstige materiële beschaving zal immers voor een groot deel worden bepaald door de dan voor verbruik beschikbare hoeveelheden energie.

Enige jaren geleden gaf één der grote oliemaatschappijen haar visie; sedertdien publiceerde de O.E.E.C. een aantal interessante rapporten over dit onderwerp, in het bijzonder met het oog op de in dit opzicht precaire situatie in Europa¹⁾. Waarin de schattingen ook uiteen mogen lopen, unaniem is men van mening, dat petroleum in de rest van deze eeuw van overwegende betekenis zal zijn in de voorziening van de wereldenergiebehoefte.

Onlangs is de literatuur verder verrijkt door een studie van Ebasco Services Inc. voor de Compagnie Universelle du Canal Maritime de Suez (de oude Suez Kanaal Maatschappij) met gedetailleerde prognoses voor de periode 1955-1972 op velerlei gebied, zo onder andere voor de productie en het verbruik van petroleum in de verschillende centra over de gehele wereld en het hiermede verband houdende olievervoer. Daar dit transport in belangrijke mate door middel van zeetankschepen plaatsvindt, is dit rapport ook voor de scheepsbouw- en reparatiewerven zeker van belang.

Wij willen nu aan de hand van deze en andere gegevens trachten na te gaan welk perspectief voor de komende vijftien jaren aan de wereldscheepsbouw kan worden geboden.

De behoefte aan tankertonnage.

Volgens het Ebasco-rapport zullen de consumptie en het vervoer van aardolie zich in de vrije wereld ontwikkelen als in tabel 1 is aangegeven.

Uit de cijfers blijkt, dat wij dus niet alleen met een absoluut al sterk stijgende oliebehoefte te maken hebben, maar dat daarenboven een steeds groter gedeelte van de productie buiten de eigenlijke verbruikscentra gewonnen

¹⁾ O.E.E.C. studies: Europe's growing needs in energy; How can they be met? en Oil, the outlook for Europe.

Perspectieven voor de wereldscheepsbouw

TABEL 1.

jaar	geraamde petroleumconsumptie der vrije wereld	waarvan te transporteren tussen produktie- en consumptiecentra	te vervoeren gedeelte in procenten van totale consumptie	jaarlijks. groeipercentage van de behoefte aan olietransportmiddelen (tankers en pijpleid.)	geraamde behoefte aan tankertonnage	jaarlijks. groeipercentage van de wereldtankvloot
	in miljoenen metrieke tonnen		pCt.	pCt.	in miljoenen tonnen draagvermogen (d.w.t.)	pCt.
1955	726,3	246,9	34,0	7,4	40,4	6,0
1960	962,0	352,9	36,7	7,0	54,0	5,9
1964	1.164,0	463,3	39,8	6,4	68,0	5,1
1968	1.384,0	592,8	42,8	6,0	82,8	4,4
1972	1.630,0	747,3	45,8		98,4	

moet worden, zodat het vervoer een steeds belangrijker rol gaat spelen.

De toenemende afhankelijkheid van West-Europa van de olie uit het Midden-Oosten vormt wel de belangrijkste factor in deze ontwikkeling.

Overigens zal de groei van de wereldtankvloot in een iets rustiger tempo kunnen verlopen dan die van de totale behoefte aan olietransportmiddelen. Dit vindt niet alleen zijn oorzaak in het toenemende belang van de oliepijpleidingen in het totale transport, maar tevens in de stijgende snelheid der tankvloot, waardoor iedere ton draagvermogen per tijdseenheid een grotere vervoersprestatie kan leveren.

De wereldscheepsbouw zal volgens deze cijfers in de periode 1955-1972 voor uitbreiding van de wereldtankvloot alleen al 58 mln. d.w.t. scheepsruimte moeten produceren. Daarboven komt nog de noodzaak de bestaande tonnage voor een belangrijk gedeelte te vervangen.

Op basis van de door Lloyd's Register of Shipping gepubliceerde leeftijdsopbouw van de wereldtankvloot op 1 juli 1956 komen wij dan tot de volgende opstelling, waarbij wij ter wille van de vergelijkbaarheid de bruto register-tonnen hebben herleid tot tonnen draagvermogen (d.w.t.).

TABEL 2.

periode	ver- van- ging a)	uit- brei- ding	totale behoefte tankertonnage per periode	totale behoefte tankertonnage, gemiddeld per jaar
1955/59	4,0	13,6	17,6	3,5
1960/63	13,4	14,0	27,4	6,8
1964/67	—	14,8	14,8	3,7
1968/71	6,0	15,6	21,6	5,4

a) Voor de berekening van de vervangingsbehoefte aan tankers is uitgegaan van een gemiddelde economische levensduur van 25 jaar voor onder normale omstandigheden gebouwde tankers en een van ongeveer 20 jaar voor de in de oorlog gebouwde tonnage.

Wij merken bij deze tabel nog op, dat de vervangingsbehoefte in de jaren 1960/63 bijzonder hoog is, aangezien dan een groot aantal in de oorlogsjaren gebouwde tankers aan het einde van hun economische levensduur zal zijn gekomen.

Beschikbare bouwcapaciteit.

De volgende vraag is nu welke capaciteit de scheepswerven voor de bouw van tankers beschikbaar hebben. Een ieder, die zich wel eens met het vaststellen van de capaciteit van de wereldscheepsbouw heeft beziggehouden weet, dat het verre van eenvoudig is hierop een antwoord te geven. Het totale aantal beschikbare hellingen kan bijv. niet als capaciteitsmaatstaf dienen. De tijd gedurende welke een schip op de helling staat kan sterk variëren. Om een paar uitersten te noemen: in West-Europa bedraagt de hellingtijd voor een tanker 5 tot 12 maanden, daarentegen in Japan niet veel meer dan 3 maanden.

Trouwens bij iedere maatstaf ontleend aan de kapitaal-goederenuitrusting der werven zal men op deze moeilijkheid stuiten. Dit komt doordat de scheepsbouw nog steeds overwegend een arbeidsintensieve industrie is, waarin de beschikbare hoeveelheid arbeid in belangrijke mate de hoogte van de productie bepaalt.

Waarschijnlijk kunnen de cijfers over de gedurende de laatste jaren behaalde productie nog het beste een indruk geven van de feitelijke capaciteit en de richting waarin deze zich beweegt.

Uit de statistieken van Lloyd's over de jaarlijks tewatergelaten tonnage maakten wij de volgende opstelling:

TABEL 3.

jaar	tankers		overige schepen	totaal
	miljoenen b.r.t.	omgerekend in miljoenen d.w.t.	miljoenen b.r.t.	miljoenen b.r.t.
1950	1,6	2,4	1,9	3,5
1951	1,5	2,3	2,1	3,6
1952	2,0	3,0	2,4	4,4
1953	2,9	4,3	2,2	5,1
1954	2,9	4,3	2,4	5,3
1955	2,4	3,5	2,9	5,3
1956	2,3	3,4	4,3	6,6 a)
orderportefeuille op 1 januari 1957 b)				
	18,5	27,7	13,0	31,5

a) Lloyd's cijfers voor 1956 exclusief de in Polen gebouwde tonnage, die voor dit jaar weer voor het eerst in de scheepsbouwstatistiek werd opgenomen.
b) De opdrachtenportefeuille werd berekend aan de hand van gegevens ontleend aan de Shipping World and World Shipbuilding: Merchant ships under construction or on order in shipyards of the world.

Bij deze cijfers kan het volgende worden opgemerkt:

1. Na 1950 steeg de productie in de scheepsbouw telkenjare gemiddeld met ruim 10 pCt. De sprong in 1956 lijkt wat groot, maar de cijfers over het eerste-kwartaal 1957, toen ruim 1,8 mln. b.r.t. werd tewatergelaten, wijzen op consolidatie van het in 1956 bereikte.

2. Gaan wij nu uit van een productiecapaciteit van 6,5 mln. b.r.t. per jaar dan hadden de werven begin 1957 voor ongeveer 5 jaar opdrachten in portefeuille, dus vrijwel

tot het einde van 1962. Dit komt overeen met de algemene indruk bij rederijen en werven.

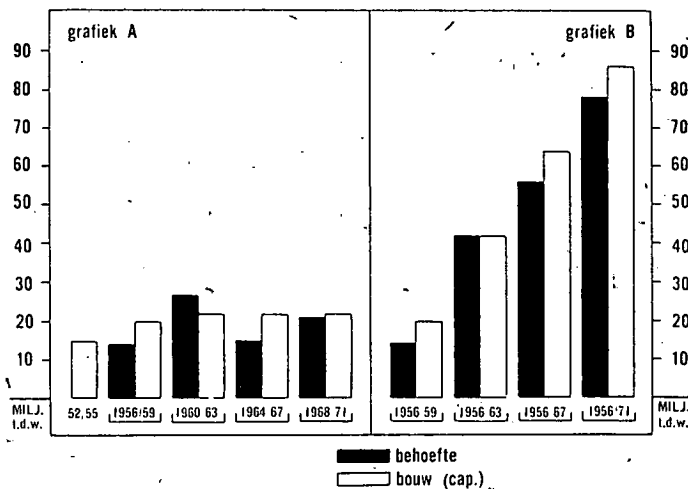
3. Voor het afwerken van de bestaande bouwprogramma's zijn dus nu reeds voldoende produktiemogelijkheden aanwezig. Alleen zal de productie op vrij grote schaal van schepen voor droge lading moeten worden overgeschakeld op tankers. Gezien het feit, dat een belangrijk deel van de opdrachten in portefeuille gevormd wordt door zgn. super-tankers betekent dit waarschijnlijk de noodzaak van aanvullende investeringen als de vergroting van hellingen, uitbreiding van het hijsvermogen enz. De door vele werven reeds gepubliceerde plannen tot modernisering en uitbreiding geven aanleiding te veronderstellen, dat deze omschakeling reeds lang is voorzien en geen bijzondere moeilijkheden zal opleveren.

Voor het uitvoeren van de verstrekte opdrachten zou dan een zeker evenwicht zijn bereikt bij een gemiddelde jaarproductie van ongeveer 3,7 mln. b.r.t. (= 5,5 mln. d.w.t.) aan tankschepen en circa 2,8 mln. b.r.t. aan overige vaartuigen.

Deze capaciteit van circa 5,5 mln. d.w.t. per jaar is ruim voldoende om in de behoeften aan uitbreiding en vervanging der wereldtankvloot tot 1972 te voorzien. Tegenover een totale behoefte in de periode 1956-1972 van 78 mln. d.w.t. zouden de werven op basis van hun productie in 1956 ongeveer 86 mln. d.w.t. aan tankertonnage kunnen leveren.

Ter verduidelijking hebben wij deze cijfers onderstaand grafisch voorgesteld.

Behoefte en bouw mogelijkheden tankertonnage

grafiek A: cijfers per periode.

grafiek B: cijfers gecumuleerd per periode.

Wij kunnen uit de gegevens voor iedere periode concluderen:

a) dat, wanneer de scheepsbouw erin slaagt in betrekkelijk korte tijd de productie om te schakelen, zodat 5,5 mln. d.w.t. tankertonnage per jaar wordt afgeleverd en zo belangrijke vertraging in de gecontracteerde opleveringsdata wordt voorkomen, de omvang van de wereldtankvloot omstreeks 1960 de behoefte aan tankertonnage zal overtreffen. De hieruit volgende druk op de tankvrachtenmarkt zal het slopen van eenheden, die in de periode 1960/63 aan vervanging toe zijn, bevorderen;

b) dat, bij de tegenwoordige bouwcapaciteit, de scheepsbouw waarschijnlijk tijdig in de grote vervangingsbehoefte aan tankertonnage in de jaren 1960/63 kan voorzien;

c) dat, wanneer de vervanging van de in de tweede wereldoorlog gebouwde tankers tijdig is voltooid, dus in de tweede helft van de zestiger jaren, de werven rekening moeten houden met een niet onbelangrijk lagere behoefte aan nieuwe tankers, die zich pas tegen het einde van het komende decennium zal herstellen tot het peil van de tegenwoordige jaarproductie. Na 1972 is de tankergeneratie 1950-1955 aan vervanging toe en kan uit dezen hoofde alleen al op een 3,5 mln. d.w.t. remplace-vraag gerekend worden. Indien ook daarna de behoefte aan tankschepen blijft stijgen, zal deze sector van de wereldscheepsbouw zich verder kunnen ontplooiën.

Er mag hier wel de nadruk op worden gelegd, dat bij deze berekeningen is uitgegaan van een zich regelmatig ontwikkelende behoefte. Fundamentele wijzigingen in de structuur van het olievervoer, door bijv. politieke gebeurtenissen, zijn hierin uiteraard niet verwerkt. Tot welke enorme verstoringen deze aanleiding kunnen geven is ons inmiddels wel duidelijk geworden. Ter illustratie nog een berekening uit het Ebasco-rapport voor het geval, dat de doorvaart door het Suezkanaal opnieuw en voor lange duur onmogelijk wordt. Dit zou een extra behoefte aan tankertonnage betekenen, die voor 1955 op 5,2 mln. d.w.t. en voor 1972 op 22,6 mln. d.w.t. (of bijna 25 pCt. van de dan in de vaart zijnde tankvloot) geschat wordt. Bij een dergelijke calamiteit zal aan noodmaatregelen van velerlei aard niet zijn te ontkomen, zeker ook niet in de wereldscheepsbouw.

De behoefte aan overige scheepsruimte.

Behalve de tankertonnage zal ook de scheepsruimte voor het vervoer van droge lading uitgebreid en vervangen moeten worden. De behoefte aan dit soort schepen zal in belangrijke mate afhangen van de ontwikkeling van de wereldhandel, die op haar beurt wordt beïnvloed door het conjunctureel en politiek wereldgebeuren. Hieruit volgt, dat de marges waarbinnen deze ontwikkeling zal plaatsvinden aanzienlijk ruimer moeten worden getrokken dan bij het olievervoer het geval was, waarbij immers de vrij regelmatige groei der wereldenergiebehoefte en de te voorziene omschakeling van vaste op vloeibare brandstoffen een zeker kwantitatief houvast geven.

Dit neemt niet weg, dat bijv. uit de leeftijdsopbouw van de vloot voor het vervoer van droge lading toch wel benaderd kan worden over welke capaciteit de scheepsbouw voor deze sector zal moeten beschikken. Dat ook hier in de eerste helft der zestiger jaren een zeer aanzienlijke hoeveelheid in de oorlog gebouwde tonnage vervangen zal moeten worden, zal wel niemand, die enigermate met de stand van zaken in de scheepvaart op de hoogte is, verbazen. Of de wereldscheepsbouw bij het tegenwoordige produktieniveau in staat is aan de massale vraag in beide sectoren gelijktijdig te voldoen, is voornamelijk een vraag.

Mocht de scheepsbouw erin slagen ook bij de schepen voor het vervoer van droge lading de vervangingsprogramma's voor de eerste helft der zestiger jaren binnen redelijke termijn te voltooien, dan moet voor de rest van dit decennium ook in deze sector met een matige bezetting van de capaciteit rekening worden gehouden.

Ten slotte is het wel zeer moeilijk iets te zeggen over de behoefte aan passagiers- en oorlogsschepen. Bij vrijwel alle opdrachten voor de bouw van grote passagiersschepen wordt in enigerlei vorm steun door de Overheid verleend, waarbij niet altijd zuiver economische factoren een rol spelen. Uiteraard is dit in nog veel sterkere mate het geval voor de programma's van de oorlogsmarine. Een prognose

is hier wel zeer moeilijk te geven. In het gunstigste geval kunnen in deze sector met zorg opgestelde bouwprogramma's ertoe bijdragen, dat het totale beslag op de capaciteit der werven wat genivelleerd wordt.

Oprichting van nieuwe werven.

Het is duidelijk, dat een mogelijk niet geheel voldoende capaciteit en een ten dele nog potentiële vraag van dergelijke omvang als in het begin der zestiger jaren te wachten is, stimulerend op de verwezenlijking van sluimerende initiatieven werkt.

Hoewel de meeste plannen van reeds bestaande werven in het algemeen de aanpassing van de bestaande werfuitrusting aan de nieuwe grote scheepstypen, alsmede arbeidsparende investeringen beogen, zal de uitvoering van deze projecten toch ook wel een zekere uitbreiding van de capaciteit met zich brengen.

Daarnaast bestaan plannen voor de oprichting van nieuwe werven, waarbij in vele gevallen wordt overwogen deze bedrijven in industrieel onderontwikkelde gebieden te vestigen. Hierbij bestaat in het bijzonder belangstelling voor de landen rond de Middellandse Zee. Hoewel aan dit laatste soort projecten voornamelijk geen bijzondere kwantitatieve betekenis moet worden toegekend, is dit streven interessant genoeg om er enkele beschouwingen aan te wijden.

De ruime arbeidsreserves in deze gebieden, de gunstige klimatologische omstandigheden (waardoor het aantal onwerkbaar dagen aanzienlijk lager ligt dan in West-Europa) vormen immers onmiskenbaar gunstige vestigingsfactoren. Voor de oprichting en een bevredigende exploitatie dient uiteraard nog aan een aantal andere voorwaarden te worden voldaan, waarvan wij willen noemen: een bevredigende organisatie (intern van het bedrijfsproces als zodanig, terwijl extern voldoende mogelijkheden van toelevering en het uitbesteden van werk aanwezig dienen te zijn). Voorts dient een redelijke voorziening met de belangrijkste grondstof der werven — staal — verzekerd te zijn. Ook zal de voor de aanleg en uitrusting der werf noodzakelijke financiering moeten worden gevonden. Al deze voorwaarden betekenen even zovele problemen, die voor het welslagen van het project op bevredigende wijze moeten worden opgelost.

Voor het opzetten van een goede interne organisatie zullen de initiatiefnemers zich bij voorkeur wenden tot een gevestigde, volgens moderne inzichten geleide, werf. Het is echter de vraag, of deze werven in deze tijd van volledige bezetting in staat zijn het hiervoor nodige kader beschikbaar te stellen.

Minder moeilijkheden behoeven te worden verwacht bij het betrekken van de voortstuwingsinstallaties en de vele verdere scheepswerktuigen. Deze toeleveringsbedrijven vormen een typisch internationaal georiënteerde bedrijfstak, waarin vooral de Engelse industrie sterk is vertegenwoordigd. In feite wordt het hier een vraag hoeveel meer de transportkosten zullen bedragen dan bij levering naar een der bestaande scheepsbouwcentra.

Daarnaast staat een scheepswerf voor de noodzaak in meerdere of mindere mate werkzaamheden uit te besteden. Dit kan omvatten de installatie van machinekamer, de scheepsleidingen en de elektrische uitrusting; de betimmering en stoffering van hutten en salons; het schilderwerk, en dergelijke. Hoewel de ene werf bij het uitbesteden van werk verder gaat dan de andere, is hier voor de werven de mogelijkheid aanwezig zich op deze wijze o.a. van een

belangrijk stuk organisatie tijdens de afbouw te ontlasten. En deze bedrijven zullen vooralsnog vrijwel geheel in de nieuwe scheepsbouwgebieden ontbreken, juist wanneer zij daar het dringendst nodig zijn. Het is daarom niet uitgesloten, dat de daar te vestigen werven zich in het begin zullen beperken tot het bouwen van het casco om dit, na de te waterlating, voor de afwerking en uitrusting naar het meest nabij gelegen scheepsbouwcentrum te laten verslepen. Uiteraard zal getracht worden zo spoedig mogelijk ter plaatse een kring van competente firma's te vormen — al dan niet met steun van buitenlandse ondernemingen — welk streven zeker bevordert zal worden door de overheid, die de vestiging van een scheepswerf mede beschouwt als een stimulans voor de verdere industrialisatie in het betrokken gebied.

Bij het betrekken van de belangrijkste grondstof — staal — zijn waarschijnlijk ook wel enige moeilijkheden te verwachten. Door de krappe staalmarkt en hun ligging buiten de staalproducerende landen, waar de werven ter plaatse over zekere prioriteiten bij walsen beschikken, zal het voor deze new-comers niet eenvoudig zijn het voor hun produktie nodige staal tegen aanvaardbare prijzen in te dekken. In de eerste jaren zal het bezwaar van een wat hogere staalprijs waarschijnlijk wel afgewenteld kunnen worden op de reder als tegenprestatie voor de, althans voorlopig, aantrekkelijke leverdata.

Voorts is de staalindustrie doende haar capaciteit, met name die voor scheepsstaal, aanzienlijk uit te breiden, waarvan deze nieuwe werven dan zeker in enigerlei vorm zullen profiteren. Ten slotte behoeft de mogelijkheid niet te worden uitgesloten dat het jonge industrieland zelf tot de oprichting van een staalindustrie overgaat, waarmee het thans op gang te brengen industrialisatieproces een nieuwe fase ingaat.

Ten slotte de financiering van deze nieuwe projecten. Zoals wij reeds opmerkten is de scheepsbouw nog steeds een overwegend arbeidsintensieve bedrijfstak en zelfs bij een modern geoutilleerde werf zal het per werknemer geïnvesteerde bedrag de f. 30.000 zelden overschrijden. Voor een werf met 1.500 employé's betekent dit een investering van ten hoogste f. 50 mln., ogenschijnlijk een aanzienlijk bedrag, doch in feite nauwelijks meer dan de waarde van 3 middelgrote tankschepen. De voor de oprichting van nieuwe werven noodzakelijke middelen vormen dan ook niet meer dan een fractie van hetgeen reders en oliemaatschappijen in de komende jaren in nieuwe tonnage zullen

investeren. Daarenboven zullen ook de betreffende landen zich zonnig door fiscale en andere financiële tegemoetkomingen wel niet onbetuigd laten voor de zich vestigende industrie een gunstig klimaat te scheppen. Het is zelfs niet denkbeeldig dat wij in de toekomst met „yards of convenience” te maken krijgen.

Desondanks moet verwacht worden, dat het vinden van een voor alle belanghebbenden — initiatiefnemers, financiers, overheid, buitenlandse werf — aanvaardbare financieringsvorm een geenszins eenvoudig op te lossen vraagstuk vormt, in het bijzonder wanneer de financiers niet of maar tot een zeer beperkt bedrag bereid zijn de nodige middelen als risicodragend kapitaal ter beschikking te stellen.

Het is dus de arbeidsfactor, die de vestiging van deze werven in jonge industrielanden aantrekkelijk moet maken. En zij bevinden zich hier inderdaad in een voordelige positie ten opzichte van bijv. de Westeuropese werven, die bij het opstellen van hun uitbreidingsplannen ernstig met personeelstekort en hoge arbeidskosten moeten rekenen. Zo is voor ons land, waar weliswaar thans vrijwel een ieder over personeelsgebrek klaagt, de ontwikkeling van de personeelsbezetting van de werven bepaald onbevredigend, hetgeen met onderstaande C.B.S.-cijfers wordt geïllustreerd:

TABEL 4.

Personeelsbezetting

op 30 september	gehele nijverheid	metaalnijverheid excl. scheepsbouw	scheepsbouw
1953	941.898 (= 100)	244.261 (= 100)	52.571 (= 100)
1956	1.036.519 (= 110)	298.648 (= 122)	53.611 (= 102)

Wist de overige metaalindustrie haar personeelsbezetting aanzienlijk uit te breiden, de scheepsbouw kon deze, ondanks grote kosten en moeiten, nauwelijks op peil houden.

Dat de personeelstekorten zich speciaal voordoen bij groepen, die in belangrijke mate bepalend zijn voor de hoogte van de produktie (ijzerwerkers en lassers), maakt deze zaak alleen nog maar ernstiger.

Het voordeel gelegen in overvloedig beschikbare, relatief goedkope arbeidskrachten kan deze nieuwe werven een belangrijke compensatie bieden voor de ongunstiger vestigingsfactoren: de hogere vrachten, doordat meer materialen over langere afstanden aangevoerd moeten worden, wellicht duurder staal en een lagere arbeidsproduktiviteit.

(Advertentie)

BLOEMERS & Co.

ROTTERDAM

2E WESTEWAGENHOF 1
TELEFOON 120223 (K 1800)

POSTBUS 65

KEIZERSGRACHT 814
AMSTERDAM - TEL. 64793 (K 20)

BEDRIJFSVERZEKERING

Wanneer men alleen rekening houdt met de begroting, is de financiële positie van het Rijk niet zo ongunstig. Een nadelige invloed wordt echter uitgeoefend door de grote bedragen die de banken nodig hebben zowel voor aankoop van deviezen als ten gevolge van de uitbreiding van de chartale geldcirculatie, waarvoor zij schatkistpapier laten aflopen en door het feit dat de Minister van Financiën de spanning op de kapitaalmarkt niet wil vergroten door de emissie van een staatslening. De oorzaak van deze ongunstige ontwikkeling moet volgens schrijver worden gezocht in de zgn. goedkoop-geldpolitiek, die in wezen hierin bestond, dat de consumptieve en investeringsuitgaven van het Rijk werden gefinancierd door de uitgifte van schatkistpapier. Deze politiek vindt haar voortzetting in het zgn. rentegamma voor langlopende leningen van gemeenten. Deze worden hierdoor genoodzaakt investeringsuitgaven te financieren met kort geld.

De financiële positie van het Rijk

In het jongste jaarverslag van De Nederlandsche Bank wordt uitvoerig aandacht besteed aan de financiële positie van het Rijk.

De acute financieringsmoeilijkheden zijn begonnen in juni 1956, toen de banken door de geldmarktverkrapping gedwongen waren aflopend schatkistpapier niet te verlengen, waardoor het Rijk f. 220 mln. schatkistpapier bij De Nederlandsche Bank moest onderbrengen. In juli 1956 werd bovendien f. 100 mln. schatkistpapier in het buitenland geplaatst; bij welke instantie dit geschiedde wordt niet vermeld.

In totaal heeft het Rijk thans f. 460 mln. schatkistpapier bij De Nederlandsche Bank ondergebracht. Ingevolge de in 1952 gewijzigde Rijksmarkenovereenkomst heeft De Nederlandsche Bank geen verdere obligo's meer tot financiering van de Schatkist. Daarentegen heeft de Staat ingevolge art. 20 van de Bankwet 1948 nog wel de bevoegdheid te disponeren over een renteloos voorschot van f. 150 mln. Hiervan is in 1956 geen gebruik gemaakt.

De situatie in 1955 en 1956.

Met gebruikmaking van de gegevens, vervat in de Miljoenennota 1957, de in maart II. gepubliceerde kas-

mutaties van het Rijk over 1955 en 1956 en de cijfers in het Verslag van De Nederlandsche Bank, hebben wij in tabel I een opstelling gegeven van de voornaamste inkomsten en uitgaven van het Rijk in 1955 en 1956. Als sluitpost fungeert de post „consumptie en investeringen burgerlijk apparaat”, opgenomen onder I. Onderlinge verschuivingen zijn mogelijk, doch onze indruk is, dat deze niet van doorslaggevende betekenis kunnen zijn.

Uit de opstelling blijkt, dat het inkomensoverschot, d.i. het bedrag, dat beschikbaar is voor schuldaflossing, in 1956 f. 751 mln. heeft bedragen tegen f. 311 mln. in 1955. Hierbij moet in aanmerking worden genomen, dat de netto-investeringen voor het burgerlijk apparaat in beide jaren waarschijnlijk ongeveer op hetzelfde peil hebben gelegen. Dit betekent dus, dat de vermogenspositie van het Rijk in 1956, ondanks hogere consumptieve uitgaven, tot een bedrag van ca. f. 500 mln. méér is verbeterd dan in 1955.

Daar staat echter tegenover, dat het Rijk in 1956 hogere belastinginkomsten heeft gehad dan bij een normaal verloop van de aanslagregeling het geval zou zijn geweest. Deze extra-inkomsten bedroegen in 1956 ca. f. 600 mln. (nl. f. 350 mln. Vennootschapsbelasting en f. 250 mln. andere

(vervolg van blz. 527)

Het saldo van deze factoren zal bepalend zijn voor de mate, waarin deze nieuwe vestigingen op den duur de bestaande werven concurrentie kunnen aandoen.

Samenvatting.

Dit betoog samenvattend wordt dus gesteld, dat de perspectieven voor de scheepsbouw voor de komende 15 jaren door de volgende factoren worden bepaald:

1. de grote behoefte aan tankertonnage ten gevolge van de te verwachten geweldige groei van het wereldolievervoer;
2. de belangrijke remplace-vraag in de periode 1960/64 als echo van de grote bouwprogramma's in de tweede wereldoorlog;
3. de betrekkelijk geringe behoefte aan nieuwe tonnage in de daarop volgende periode tot ongeveer 1970;
4. de uitbreiding van de capaciteit, met name ook door de

oprichting van werven in jonge industrielanden.

Op grond hiervan mag verwacht worden, dat de bloei-periode welke de werven thans kennen zeker nog wel een zeven tot acht jaar zal voortduren. Daarna moet met een tijdelijke teruggang gerekend worden. Dan zal tevens wel blijken in hoeverre deze nieuwe werven als serieuze concurrenten van de thans bestaande scheepsbouwcentra beschouwd moeten worden. De Westeuropese werven zullen er daarom nauwlettend op moeten toezien, dat de vaak kostbare verbeteringen van bedrijfsuitrusting en organisatie niet alleen leiden tot een verhoging van de produktie per werknemer, maar tevens een kostprijsverlagend effect hebben. Slechts dan kunnen deze werven, die ongetwijfeld in belangrijke mate tot de Westeuropese welvaart bijdragen, hun vooraanstaande positie in de wereldscheepsbouw onverkort handhaven.

Amsterdam.

J. H. SCHOLTE.

TABEL 1.

Kasontvangsten en -uitgaven van het Rijk
(in mln. gld.)

	1955	1956		1955	1956
Ontvangsten:			Uitgaven:		
I.					
Belastingen	6.537	7.642	Mil. apparaat	1.723	1.872
Aandeel gem. en prov.	1.154	1.257	Burg. apparaat	3.964	4.320
	5.383	6.385	Consumptie+invest.	5.687	6.192
Overige inkomsten ..	615	558	Saldo	311	751
	5.998	6.943		5.998	6.943
II.					
Inkomensoverschot	311	751	Oorlogsschade	300	296
Kapitaalmarkt bin-			Watersnood	181	92
nenland	640	240	Buit. schuld	240	70
Opbouwobl.	—	58	Overige vord. +		
Schatkistpapier in ..	—	100	schulden	55	348
buitenland gepl. ..			Saldo	175	343
	951	1.149		951	1.149
III.					
Liquiditeitsoverschot	175	343	Boekvord. Ned. Bank	100	—
			Spaar- en pensioenf.	10	250
Gem. + prov.	—	22	Bel.cert.	—	80
Saldo	60	20	Opb.obl.	—	55
	235	385	Gem. + prov.	125	—
IV.					
Saldo Ned. Bank ..	56	190	Saldo geldcreatie ..	60	20
Overige liq. middelen	—11	21	Schatkistpapier ban-		
			ken	83	393
			Kasgeldlen. enz. ban-		
			ken	34	40
			Opbouwobl. + belas-		
			tingcert.	—	7
Bijzondere rekening			Schatkistpapier ak-		
Ned. Bank	153	123	koordrekening	—17	12
Schatkistpapier Ned.					
Bank	—38	138			
	160	472		160	472

belastingen, vnl. Inkomstenbelasting) tegen slechts f. 100 mln. in 1955.

Als gevolg van deze extra-inkomsten bedroeg het liquiditeitsoverschot in 1956 ca. f. 340 mln. tegen f. 175 mln. in 1955, ondanks een aanzienlijk geringer beroep op de binnenlandse kapitaalmarkt. Hierbij tekenen wij aan, dat het begrip liquiditeitsoverschot/tekort in de monetaire analyse van De Nederlandsche Bank de voornaamste plaats inneemt; het geeft aan, met welk bedrag de primaire en secundaire liquiditeiten zijn verminderd, resp. toegenomen.

In het Verslag wordt opgemerkt, dat in het liquiditeitsoverschot ad f. 343 mln. een bedrag van f. 100 mln. is begrepen als opbrengst van in het buitenland geplaatst schatkistpapier. In feite moet het liquiditeitsoverschot met dit bedrag worden verminderd, waardoor de geldschepping ten behoeve van het Rijk stijgt tot f. 120 mln.

O.i. kan een duidelijker beeld worden verkregen door alle transacties met het buitenland te brengen onder sector IV (geldcreatie). Aflossing van buitenlandse schuld betekent immers steeds geldvernietiging; plaatsing van schuld in het buitenland is geldcreatie. Aldus wordt de vergelijking met andere jaren gemakkelijker gemaakt.

Verder zijn in tabel 1 de extra belastinginkomsten ad f. 600 mln. geheel onder I gebracht; deze f. 600 mln. worden dus als contractief beschouwd, d.w.z. dat zij in de particuliere sector hebben geleid tot een vermindering van de bestedingen. Dit is echter niet juist: wat betreft de ca. f. 200 mln. die als gevolg van de vertraagde inning van de inkomstenbelasting reeds in 1955 verschuldigd was, doch eerst in 1956 is geïnd, moet worden aangenomen, dat een belangrijk deel hiervan reeds in 1955 was gereserveerd. De f. 350 mln. aan Vennootschapsbelasting, die door de bekende maatregelen tot versnelde belastingafdracht in 1956 extra is ontvangen, is waarschijnlijk voor een groot deel gecompenseerd door activering der kassaldi en door

een versterkt beroep op de kapitaalmarkt en het bankwezen. Wij hebben daarom aangenomen, dat van de f. 600 mln. slechts f. 200 mln. heeft geleid tot beperking van de bestedingen.

De bovengenoemde wijzigingen zijn opgenomen in tabel 2.

Uit deze tabel blijkt, dat het contractieve effect van de begroting in 1956 nauwelijks groter is geweest dan in 1955 (f. 350 mln. tegen f. 310 mln.). Daarentegen is het saldo geldcreatie in 1956 ca. f. 230 mln. groter geweest dan in 1955, toen per saldo nog f. 180 mln. primaire liquiditeiten werden vernietigd.

Wij komen dus tot hetzelfde resultaat als het verslag van De Nederlandsche Bank, waarin wordt geconstateerd, dat het beoogde effect van de genomen anti-cyclische maatregelen niet is bereikt. Wij menen bovendien te hebben aangehouden, dat de financieringspolitiek van het Rijk de monetaire spanningen in 1956 heeft vergroot.

De situatie in 1957.

De in 1956 ontstane financieringsmoeilijkheden van het Rijk zijn momenteel nog niet ten einde. Niet alleen heeft het Rijk zijn gewone saldo bij De Nederlandsche Bank bijna volledig uitgeput, maar ook is al enige malen een renteloos voorschot opgenomen. Verder is f. 150 mln. van de tegenwaarderekening naar de gewone rekening overgeboekt. Tenzij de omstandigheden spoedig veranderen, dreigt voor het Rijk een financiële debâcle.

De toestand van 's Rijks financiën wordt dan ook in het Verslag van De Nederlandsche Bank niet gunstig beoordeeld. De President wijst erop, dat de bijzondere rekening van het Rijk nog mogelijkheden tot inflatoire financiering biedt. Dan komt echter het moment, dat alleen De Nederlandsche Bank als bron van liquiditeitscreatie overblijft.

TABEL 2.

Kasontvangsten en -uitgaven van het Rijk
(in mln. gld.)

	1955	1956		1955	1956
Ontvangsten:			Uitgaven:		
I.					
Belastingen (normale aanslagr.)	5.283	5.785	Mil. apparaat	1.723	1.872
Belastingen (extra contractief)	100	200	Civiel apparaat	3.964	4.320
	5.383	5.985	Consumptie + invest.	5.687	6.192
Overige inkomsten ..	615	558	Saldo reële sfeer	311	351
	5.998	6.543		5.998	6.543
II.					
Inkomensoverschot	311	351	Oorlogsschade	300	296
Extra belastingen (niet contractief) ..	—	400	Watersnood	181	92
Kapitaalmarkt bin-			Overige vord. + schul-		
nenland	640	240	den	55	348
Opbouwobl.	—	58	Saldo	415	313
	951	1.049		951	1.049
III.					
Liquiditeitsoverschot	415	313	Boekvord. Ned. Bank	100	—
Gem. + prov.	—	22	Gem. + prov.	125	—
			Spaar- en pensioenf.	10	250
Saldo	—	50	Bel.cert.	—	80
	415	385	Opb.obl.	—	55
IV.			Saldo	180	—
Saldo geldvernietiging	180	—		415	385
Ned. Bank	56	190	Saldo geldcreatie ..	—	50
Ned. Bank Schatkist-			Schatkistpapier ban-		
papier	—38	138	ken	83	393
Ned. Bank bijz. reke-			Opbouwobligaties		
ning	153	123	banken	—	3
Overige liquide mid-			Belastingcertificaten		
delen	—11	21	banken	—	4
Schatkistpapier bui-			Kasgeldleningen enz.	34	40
tenland	—	100	Afl. buitenlandse		
Schatkistpapier ak-			schuld	240	70
koordrekening	17	—12			
	357	560		357	560

De moeilijkheden bij de vorming van een vrijhandelszone blijken groot en volgens schrijver komt dat omdat men iets wil scheppen waarvan de voornaamste elementen met elkaar onverenigbaar zijn. Men wil nl. ieder land zijn eigen buitentarief laten, men streeft naar een zo groot mogelijke onderlinge vrije goederenruil en men wil daarbij voorkomen dat de een boven de ander profiteert van een voordeel in tarieven bij zijn inkopen in derde landen. Schrijver gaat in op de wijze waarop men wil trachten het gestelde doel te bereiken: het vaststellen van het percentage voor hetwelk de goederen uit zone-onderdelen moeten bestaan om van de vrije circulatie binnen de zone te kunnen profiteren, het opstellen van een zgn. distorsielijst, van een vrije-toeganglijst en een zgn. bewerkinglijst. Vervolgens bespreekt schrijver de gevolgen voor Nederland en constateert, dat ons land meer dan zijn partners in de Zes wordt getroffen.

De vrijhandelszone

Enkele aspecten.

Men streefde er naar het verdrag over de instelling van een vrijhandelszone zó snel te ontwerpen en te laten goedkeuren, dat het begin ervan kon samenvallen met het E.E.G.-verdrag, hetwelk waarschijnlijk omstreeks 1 januari a.s. in werking treedt. Voor beide zou een overgangperiode gelden van 12—15 jaar en men poogde deze te synchroniseren. Met de onderhandelingen over de zone vlot het intussen niet bijzonder. De moeilijkheden blijken groot en dat komt, doordat men iets tracht te scheppen, waarvan de voornaamste elementen met elkaar onverenigbaar zijn. Men wil nl. ieder zijn eigen buitentarieven laten (de Zes treden toe als één blok met hun buitentarieven), men streeft naar een zo groot mogelijke onderlinge vrije goederenruil en men wil daarbij voorkomen, dat de een boven de ander profiteert van een voordeel in tarieven bij zijn inkopen in derde landen. Die onverenigbaarheid gaat men door het scheppen van allerlei constructies te lijf.

Stel dat men de vrije markt binnen de zone alleen aanvaardde voor die produkten, die voor 100 pCt. zijn opgebouwd uit zone-onderdelen: grondstoffen, energie, arbeid, algemene onkosten enz. Dan kan niet geprofiteerd worden van een voordeel in tarieven bij importen uit derde landen, want zodra één produktiefactor is geïmporteerd, vervalt de

vrije circulatie binnen de zone voor het eindprodukt. Doch dan zou de vrije goederenruil binnen de zone wel zeer beperkt blijven. Verlaagt men het percentage tot .99, dan vergroot dit de kring van vrije produkten, doch hier en daar zal een kleine ongelijkheid ontstaan. Hier en daar zal immers een fabrikant voor 1 pCt. kunnen profiteren van een verschil in tarief bij zijn importen van grondstoffen uit derde landen. Naarmate men nu het percentage verder verlaagt, verwijdt men de kring van produkten, die voor vrij verkeer in aanmerking komen, doch de genoemde ongelijkheden worden veelvuldiger en zullen tevens groter worden.

Wanneer een dergelijke ongelijkheid optreedt, noemt men dit een distorsie, die tot een zgn. „deflection of trade” kan leiden. Bij de aan de gang zijnde onderhandelingen is een percentage van 50 genoemd; talloos en veelal belangrijk zullen hierbij de distorsies zijn. Men zou het percentage nog lager kunnen stellen om meer produkten binnen de kring van het vrije verkeer te trekken, echter — gelijk gezegd — het aantal distorsies vermenigvuldigt zich daarbij en zij worden groter. Wanneer men tot nul zou teruggaan, ziet men dat zelfs de importen uit derde landen na betaling van de rechten van de partner met het laagste tarief zonder meer vrij binnen de zone zouden kunnen circuleren, en dat

(vervolg van blz. 529)

Hieraan wordt echter onmiddellijk toegevoegd, dat De Nederlandsche Bank ook de functie heeft van „lender of last resort”, hetgeen in dit verband waarschijnlijk betekent, dat het Rijk steeds een beroep zal kunnen doen op de Nationale Bank. De President waarschuwt evenwel, dat deze inflatoire financiering slechts van tijdelijke aard mag zijn. Het is dus niet uitgesloten, dat in de nabije toekomst nog bijzondere maatregelen nodig zullen zijn.

Bij de beoordeling van de huidige situatie moet o.a. rekening worden gehouden met de volgende factoren:

a. In de Miljoenennota werd voor 1957 een kastekort geraamd van f. 900 mln. Uit de bestedingsnota blijkt, dat de begrotingspositie sindsdien nog met f. 137 mln. is verslechterd, waarvan het monetaire effect kan worden gesteld op f. 50 mln.; hierdoor stijgt het kastekort tot f. 950 mln. Hiervan zal waarschijnlijk

ca. f. 400 mln. gedekt kunnen worden uit de voorinschrijfrekening; blijft f. 550 mln.

- b. De bestedingsbeperking zal de financiële positie van het Rijk op jaarbasis met f. 425 mln. verbeteren; voor 1957 raamt het Verslag de verbetering op f. 200 à 300 mln.
- c. Er blijft dus een ongedekt tekort van ca. f. 300 mln. De Minister van Financiën raamde dit tekort tijdens de debatten in de Tweede Kamer over de bestedingsnota nog iets lager, nl. op f. 200 à 250 mln.
- d. De grote stoot van de belastingontvangsten komt eerst in het tweede halfjaar. Momenteel wordt getracht door het sneller opleggen van de voorlopige aanslagen Inkomstenbelasting een zekere verschuiving van het tweede naar het eerste halfjaar tot stand te brengen. Het is ook waarschijnlijk, dat hierdoor de totale ontvangsten in 1957 nog zullen toenemen. Dit zou dus een gunstig

wenst niemand. Men zal het percentage stellen tussen nul en honderd, want de beide uitersten voldoen niet en hoe hoger het percentage, des te minder en des te onbelangrijker distorsies en des te minder uitzonderingsbepalingen, doch anderzijds een des te kleiner kring van produkten.

In het januari-rapport van de Werkcommissie no. 17 van de O.E.E.C., die moest onderzoeken of de zone-conceptie doorvoerbaar leek en die de onderhandelingen over de zone moest voorbereiden, wordt toegegeven, dat de hier gesignaleerde „deflections of trade” zullen optreden, doch men acht dit gevaar niet groot, omdat vele grondstoffen en halfabrikaten in voldoende mate in de zone worden gevonden of gefabriceerd; anderzijds zijn de tarieven voor grondstoffen in het algemeen laag, terwijl een exporteur dikwijls naar gebieden met een hoog invoerrecht lager aanbiedt, dan naar die met een laag invoerrecht. Mochten zich desondanks gevaarlijke situaties voordoen, die zich dus naar de verwachting tot weinige zouden beperken, dan zouden deze als volgt kunnen worden opgevangen: geef de exporteur op de niet-zone-onderdelen restitutie van betaalde invoerrechten en laat hem daarop het invoerrecht van de zonepartner, waarheen hij exporteert, betalen. Ook wordt gedacht aan compenserende invoerrechten voor het verschil tussen de hier genoemde beide tarieven, hetgeen op hetzelfde neerkomt, voor zover men levert naar een partner met een hoger tarief voor de grondstof; voor verkeer in omgekeerde richting zou men als complement eigenlijk zijn toevlucht moeten nemen tot subsidie. Beide oplossingen betekenen niet anders dan dat men een dergelijk geval verwijderd uit de kring van produkten, waarvoor vrij verkeer geldt, d.w.z. verkeer, dat geen tarieven binnen de zone op zijn weg ontmoet.

Hier zien wij de eerste correctie op de onverenigbaarheid van hetgeen men wil bereiken: maak de kring van produkten groot en zet dan weer daarbuiten de gevallen van ongelijkheid. En houdt de lijst van uitzonderingen — die wij de distorsielijst zullen noemen — laag, zegt de Werkcommissie, want anders wordt de gemeenschappelijke markt een farce. Hier botsen dus de wens omtrent een grote kring van produkten en de wens omtrent gelijkheid, waarbij als oplossing staat aangegeven: laat de wens omtrent gelijkheid terugtreden tegenover die omtrent een grote kring, immers men wil de distorsielijst klein houden, met alle narigheden voor de getroffen en daaraan verbonden.

De genoemde correcties werken beperkend, doch er

komen ook correcties, die de kring uitbreiden. Tal van produkten, die de zone fabriceert, vallen aan te wijzen, welke grondstoffen niet of niet in voldoende mate in de zone beschikbaar zijn. Dit betekent, dat althans een deel van de fabrikanten van die produkten bij landen buiten de zone moeten inkopen. Men wil nu die grondstoffen ook bij aankoop uit derde landen als van zone-oorsprong beschouwen. Immers, anders zou, wanneer een grondstof in het geheel niet in de zone aanwezig is, wellicht onnodig het daaruit vervaardigde produkt uit de kring worden geweerd wanneer nl. het percentage niet gehaald werd; daardoor zou een fabrikant binnen de zone geen enkele voorsprong verkrijgen op een daarbuiten. Wanneer die grondstof gedeeltelijk aanwezig is, zou de ene fabrikant binnen de zone, tegenover zijn concurrent binnen de zone, een bevoorrechte positie verkrijgen, wanneer de een, wel en de ander niet de beschikking over het te weinig aanwezige verkreeg; de een zou wel vrije verhandelbaarheid van zijn eindprodukt verwerven, zijn concurrent niet. Men wil deze grondstoffen plaatsen op de zgn. „free-access-list”, de vrije-toeganglijst. Doch hierbij ontstaan weer distorsies uit verschillen in tarieven bij aankoop en dus moet men weer gevallen lichten uit de uitbreiding, die men zojuist gaf. Die gevallen zullen daar liggen, waar de zone niet voldoende aan grondstof wint; de partner, die wel voldoende wint, heeft meestal daarvoor hoge tarieven en de ander geen. Dus ook hier: vergroting van de distorsielijst.

Daarnaast nog een tweede uitbreiding. Bij elk percentage zullen er produkten zijn, die het voorgeschreven percentage aan zone-elementen niet halen, doch welke fabricage steeds is erkend als rechtgevend op de nationaliteit van de vervaardiger. Dat zal vooral voorkomen bij produkten gefabriceerd uit in verhouding tot het eindprodukt dure grondstoffen. Of anders gezegd: de bewerking is steeds, ondanks een relatief geringe waardetoevoeging, als essentieel erkend, waardoor de producent zijn nationaliteit op dit produkt drukte. Men wil deze produkten binnen de kring trekken ondanks het niet bereiken van het percentage en dit leidt tot het opstellen van een zgn. bewerkingslijst.

In wezen is een bewerkingslijst een uitzonderingslijst op het percentagesysteem, al zal het straks in de praktijk wellicht iets anders lijken, omdat men thans te Parijs tracht eerst een bewerkingslijst op te stellen om daarna de rest van de gevallen onder te brengen onder één percentage. Het zal dan blijken, dat vele gevallen op de bewerkingslijst

(vervolg van blz. 530)

effect hebben op het kastekort over 1957. Wij geloven evenwel niet, dat deze factor van veel betekenis zal zijn.

Wanneer men dus alleen rekening houdt met de begroting, is de financiële positie van het Rijk, zoals uit het voorgaande blijkt, niet zo ongunstig. Er zijn echter twee factoren, die een nadelige invloed hebben, nl.:

1. De Minister van Financiën wil de spanningen op de kapitaalmarkt niet vergroten door de emissie van een staatslening; dit om het aantrekken van de rentestand zoveel mogelijk te voorkomen.
2. De banken hebben grote bedragen nodig voor de aankoop van deviezen en als gevolg van de uitbreiding van de chartale geldcirculatie. Vandaar dat zij schatkistpapier laten aflopen¹⁾. In 1956 werd in het binnenland voor f. 400 mln. schatkistpapier afgelost.

De oorzaak van deze ongunstige ontwikkeling moet

worden gezocht in de zgn. goedkoop-geldpolitiek van vorige regeringen. Deze politiek bestond in wezen hierin, dat de consumptieve en investeringsuitgaven van het Rijk gedeeltelijk werden gefinancierd door de uitgifte van schatkistpapier. Deze politiek vindt haar voortzetting in het zgn. rentegamma voor langlopende leningen van gemeenten. Deze worden hierdoor genoodzaakt investeringsuitgaven te financieren met kort geld (kasgeldleningen). In het verslag van De Nederlandsche Bank wordt dan ook terecht de eis gesteld, dat de investeringsdisposities van de lagere Overheid in overeenstemming moeten worden gebracht met de financieringsmogelijkheden op lange termijn.

's-Gravenhage.

Th. J. A. SMULDERS.

¹⁾ Een gunstige omstandigheid is uiteraard, dat het buitenland momenteel weer belangrijke aankopen doet van Nederlandse aandelen.

ook onder het nog vast te stellen percentage binnen de kring van de vrij in de zone verhandelbare produkten vallen. Hoe dit ook zij, ook hier zullen distorsies optreden en wel vele en belangrijke; immers, hier zal het vreemde element veelal zeer hoog liggen, bijv. boven de 50 pCt., en veelal zal er een verschil in tarief aan te wijzen zijn, omdat het hier dikwijls importen betreft van wat hier en daar voldoende bij de partners gewonnen wordt, doch niet in voldoende mate voor de gehele zone. Wederom uitbreiding van de distorsielijst.

Wij krijgen dan de vaststelling van een percentage, een vrije-toegangslijst en een lijst van bewerkingen naast een distorsielijst. En dat alles om vast te stellen welk produkt recht heeft op zonenationaliteit of wel op een zoncertificaat van oorsprong. Deze lijsten worden niet eens en vooral vastgesteld, zij kunnen worden herzien, ook al omdat men vandaag alleen beoordelen kan hetgeen thans gefabriceerd wordt, niet hetgeen de toekomst brengt; de dynamische ontwikkeling van het bedrijfsleven laat geen verstarring toe. Welk een onzekerheid echter voor de fabrikant, waar ook gevestigd, vooral bij de aanpak van een nieuwe produktie, immers de lijsten zullen onvolledig zijn en de noodzakelijke veranderingen zullen niet snel genoeg aangebracht kunnen worden. Maar welke mogelijkheden ook voor het onjuist verkrijgen van een certificaat van oorsprong van de autoriteiten van de producerende partner en welke mogelijkheden voor chicanes van de zijde van de autoriteiten van de importerende partner. Welk een rompslomp voor het bedrijfsleven. Het is niet te gewaagd te veronderstellen, dat slechts ten dele geen fouten gemaakt zullen worden inzake deze certificaten van oorsprong.

Sepsis lijkt gewettigd ten aanzien van deze opzet van de zone en indien de sceptici gelijk krijgen, komt ons land sterk onder deze opzet te lijden. Vrijwel naar de mate waarin de lijsten onvolledig zullen zijn en de certificaten van oorsprong onjuist worden verleend, zal ons land de dupe zijn. Nederland immers wordt waarschijnlijk straks een deel van de E.E.G. en deze is duidelijk protectionistisch georiënteerd. Wanneer het, in de praktijk, slechts zeer ten dele zal gelukken de lijsten goed aan te leggen en de juiste nakoming via de certificaten van oorsprong af te dwingen — en daarvan mag men uitgaan — dan ligt een protectionistische partner met hoge tarieven in de zone achter bij een met lage tarieven, die bovendien in G.A.T.T.-verband vele tarieven niet verhogen mag, doch wel verlagen; en deze partner zal dit doen wanneer dit voor zijn industrialisatie van voordeel is. Bij de Zes kan dat ook, doch ieder van de zes partners heeft te dien aanzien vrijwel het recht van veto, waardoor de kans hierop zeer gering te achten valt.

De verschillen in tarieven treden vooral bij de half-fabrikaten naar voren, de gehele reeks van produkten die de ene fabrikant maakt en de ander afneemt, en die als regel bij protectionisme zwaar belast zijn en niet of nauwelijks elders. De afnemer daarvan in de E.E.G. staat achter bij zijn concurrent in het land met de lage tarieven; immers deze concurrent kan zonder rechten uit de E.E.G. betrekken en daarnaast eventueel zonder rechten op de wereldmarkt kopen. Hij heeft de keuze, niet zijn E.E.G.-concurrent. Voor hun grondstoffen staan ze dus ongelijk, met hun eindprodukten hebben ze dezelfde positie, over en weer vrij entree.

Dit betekent dat in de zone met protectionistische partners naast low-tariff-partners, de geprotegeerde fabrikant binnen de zone wel de last van het protectionisme voor

zijn aankopen ondervindt, doch het profijt daarvan voor zijn verkopen mist. Anders gezegd: binnen de zone krijgt de geprotegeerde het nadéel van het protectionisme en onthoudt men hem het voordeel. Nogmaals: voor zover de hem rakende distorsie in de praktijk niet behoorlijk wordt weggewerkt.

Waarom wordt nu ons land meer dan zijn partners in de Zes hierdoor getroffen? Omdat onze industrie jonger is dan die van onze deelgenoten en omdat wij meer moeten industrialiseren. Jonge industrie bestaat vooral uit veredelingsindustrie en vooral langs de weg van veredelingsindustrie zal de zo noodzakelijke belangrijke verdere industrialisatie plaatsvinden. En veredeling betekent het verwerken van halffabrikaten, waarbij de distorsies het scherpst naar voren komen.

Men verlegt bij het creëren van de zone het industriële klimaat vooral voor hen die halffabrikaten verwerken naar de low-tariff-partner. Kan ons land zich dit permitteren nu het verder moet industrialiseren? Het best voelt men wellicht hetgeen hier is bedoeld, indien men zou aannemen, dat Benelux indertijd zó was ontworpen, dat hoge tariefmuren met onzekere escapemogelijkheden om Nederland gelegd werden, terwijl deze muren rond België laag werden gesteld, waarbij Nederland uiterst moeilijk en België gemakkelijk zijn tarieven kon verlagen, met tegelijkertijd één markt, vrij verkeer over en weer. Zulks had men terecht niet aanvaard. Waarom dan nu wel met de vrijhandelszone? Daarmede verlegt men immers het klimaat voor verdere industrialisatie voor een belangrijk deel naar de zgn. buitenleden, de toetredende landen buiten de Zes. Voor een belangrijk deel, vooral voor dat deel, dat tot de veredelingsindustrie behoort. Het oprichten van vele nieuwe industrieën wordt duidelijk onaantrekkelijker gemaakt, sterker, in sommige gevallen maakt men het aantrekkelijk bestaande fabricages van hier naar elders te verplaatsen, terwijl men elders industrialisatie in gunstiger klimaat, en tegen ons gericht, uitlokt.

Samenvattend: men tracht onverenigbare elementen te verzoenen door een systeem van lijsten, terwijl de uitvoering van een en ander afhankelijk is van de juiste afgifte van certificaten van oorsprong. In de praktijk zal dit ongelukkig werken en daardoor speciaal de veredelingsindustrie in de protectionistische gebieden treffen. Bovendien wordt niet alleen de bestaande veredelingsindustrie geraakt, doch het klimaat voor uitbreiding wordt verlegd van de protectionistische gebieden naar de gebieden met lage tarieven en dit alles treft speciaal ons land.

Vanzelfsprekend is de kwestie van de tarieven niet alleen beslissend. Andere factoren bepalen mede de vestigingsplaats, doch het zou wel eens zo kunnen liggen, dat bij stijging van de arbeidskosten binnen de E.E.G., bij een fiscaal voordeel etc., tot verplaatsing of vestiging elders besloten wordt, wanneer er een behoorlijk voordeel op invoerrechten bijkomt. En bij verplaatsing naar of vestiging elders in de zone gaat de Nederlandse, de E.E.G.-markt, niet verloren, immers men ontmoet geen tariefmuur van daar naar hier. Het voordeel van de grotere markt staat tegenover dat alles. Inderdaad, doch dit bestaat voornamelijk voor vele zgn. gevestigde bedrijven, en voor hen die de grote grondstoffen, waarop de E.E.G. geen tarief legt, verwerken; deze zullen zich niet alleen handhaven, doch zij verkrijgen grotere mogelijkheden, hoewel deze wellicht niet alle in Nederland zullen worden gerealiseerd. Voor de anderen is het een schamele troost een grotere

Het probleem met betrekking tot de eventuele nadelige gevolgen van radio-actieve stralen heeft internationaal sterk de aandacht; ook in Nederland heeft het onderhavige vraagstuk grote belangstelling. Wat de verzekeringsmogelijkheden tegen atoomrisico's betreft — waaraan schrijver in „E.-S.B.” van 19 juni jl. aandacht schonk — heeft de door de O.E.E.C. in het leven geroepen Sub-commissie voor Verzekeringen aan een Zwitserse verzekeringsdeskundige de opdracht gegeven om een rapport samen te stellen dat de grondslag zou moeten worden van de verdere onderzoeken van genoemde Sub-commissie. Eind maart is dit rapport verschenen. De rapporteur komt tot de conclusie dat de atoomverzekering het doelmatigst in de vorm van nationale pools kan worden georganiseerd. Dit stelt een uniformering van de nationale wetgevingen op dit terrein voorop. Ook de verzekeringsbranche zal volgens schrijver haar opvattingen in dezen internationaal moeten afstemmen.

Atoomenergie en verzekering

Over de schadelijke gevolgen voor de mens van het inwerken van radio-actieve stralen gaf in oktober 1956 Dr. Hedi Fritz-Niggli in haar voordracht „Die biologische Gefahren des Atomzeitalters” aan de Universiteit van Zürich het volgende te kennen:

1. de levensgevaarlijke stralingen die in de atoomkern vrijkomen en die zich laten indelen in elektromagnetische golven en corpusculaire stralen, werken van binnen en van buiten op het menselijk lichaam in. Van buiten bij directe bestraling (die het meest intensief plaatsvindt bij een atoomexplosie), van binnen bij het opnemen van radioactieve stoffen in dranken of voedingsmiddelen;

2. het gevaarlijkst is het radio-actieve strontium dat bij atoomexplosies ontstaat; dit strontium komt in zeer fijne deeltjes in de atmosfeer terecht en wordt door het lichaam

opgenomen waardoor een blijvende haard van schadelijke invloeden ontstaat;

3. als gevolg van de bestraling ontstaan eerst somatische beschadigingen aan cellen en weefsels en vervolgens ontstaat een beschadiging van die delen waarbij de uitwerking op de lange duur nog noodlottiger is;

4. twee beschadigingen van lichamelijke aard, die reeds bij een geringe inwerking kunnen optreden, zijn bijzonder alarmerend, nl. leucemie en beschadiging van de vrucht in de moederschoot. Deze twee verschijnselen treden in de statistische gegevens over Hiroshima en Nagasaki sterk op de voorgrond;

5. terwijl de somatische beschadigingen verdwijnen met de dood van het slachtoffer, plant zich elke beïnvloeding van de erf-factor voort in alle nakomelingen. Dit nu gaat de gehele mensheid aan, de mensheid van thans en van de toe-

(vervolg van blz. 532)

markt voorgezet te krijgen, wanneer zij de concurrentie in hun naaste omgeving nauwelijks het hoofd kunnen bieden. En laat wie thans niet wordt geraakt, bedenken, dat dit straks het geval kan zijn; het economisch leven wisselt snel en een fout in de opzet wrekt zich in de meest onverwachte richtingen.

Het zou schoon zijn als wij bij de formatie van de zone als afzonderlijke partner naast de E.E.G. toetraden, maar het valt politiek niet meer te halen. Benelux zou niet kunnen worden gehandhaafd; wél zou één markt met België en Luxemburg blijven — dat is het principe van de zone — evenals trouwens met West-Duitsland, Frankrijk en Italië. Nederland zou dan alleen niet in een protectionistisch blok verzeild geraken en niet een groter deel van zijn economische onafhankelijkheid prijsgeven, want de integratie in de E.E.G. gaat veel verder dan die in de zone. Integratie brengt mee: het opgeven van onafhankelijkheid, het aanvaarden van supranationale regelingen, het niet kunnen doordrukken van eigen belangen wanneer men in de minderheid is. Toetreden als afzonderlijke partner zal niet kunnen worden gehaald, want wij waren te ver gegaan met de E.E.G. toen bleek dat de zone kans van realisering had. En toch had men toen, op het moment dat steeds duidelijker werd in welke grote mate Frankrijk voor zich

een uitzonderingspositie in de E.E.G. ging opeisen, misschien die mogelijkheid gehad. Maar dat is nakaarten en wellicht niet rechtvaardig.

Nog één opmerking: ons Parlement zal straks bij goedkeuring van de E.E.G. impliciet de zone, wanneer men het erover eens wordt, accepteren. Uit de eerste declaratie van de E.E.G., onder de annexen, volgt dat men bij tekening van de E.E.G. zich verbindt tot een te formeren vrijhandelszone toe te treden, terwijl art. 238 vermeldt, dat de handtekeningen van de leden van de Raad van de E.E.G., de Assemblée gehoord, voldoende zijn om de E.E.G. in de zone onder te brengen. Dit is merkwaardig omdat de parlementen van de Zes straks als het ware mede het zoneverdrag goedkeuren, terwijl de tekst daarvan dan nog niet zal vastliggen en dan evenmin bekend zal zijn met welke landen Nederland naast de E.E.G.-partners dit zoneverdrag aangaat. Het is merkwaardig; beter ware wellicht te stellen, dat wij er nog aan moeten wennen, dat straks het supranationale lichaam, dat de Zes schiepen, zijn eigen weg gaat volgen. In art. 238 staat tenminste nog dat de parlementen de eventuele veranderingen in het E.E.G.-verdrag moeten ratificeren, wanneer veranderingen hierin nodig zouden zijn om het zoneverdrag te kunnen aangaan.

*s-Gravenhage.

Mr. G. A. VAN HAEFTEN.

komst. Er kunnen zich, sprongsgewijs, mutaties voordoen ten aanzien van afzonderlijke erfelijke factoren zoals veranderingen van kleur van haar en ogen en daarnaast ook misvormingen en aanleg voor erfelijke ziekten;

6. een fel omstreden vraagstuk is dat van de hoeveelheid toegevoegde straling die veroorzaakt wordt door de experimenten met atoomwapens. De mens ontvangt nl. steeds een natuurlijke stralingsdosis, waarvan het hoofdbestanddeel afkomstig is van het radium dat in de aarde aanwezig is. Uit Engelse onderzoeken blijkt dat de verhoging van de bestralingsdosis boven de natuurlijke hoeveelheid voor de Engelse bevolking ca. 23 pCt. bedraagt. Van deze 23 pCt. komt echter het grootste deel ten laste van medische Röntgenfoto's enz.; slechts 0,04 pCt. is een gevolg van de reeds geëxplodeerde atoombommen;

7. Ondanks de geringe verhoging van de gemiddelde stralingswerking is een grote oplettendheid terzake geboden.

Dat het probleem met betrekking tot de eventuele nadelige gevolgen van radio-actieve stralen internationaal sterk de aandacht heeft, blijkt o.a. uit het feit dat door de Verenigde Naties een commissie is benoemd ter bestudering van dit vraagstuk. Eind oktober 1956 is door deze commissie een wetenschappelijke bijeenkomst gehouden. De resultaten van deze bijeenkomst zijn ons evenwel niet precies bekend.

Ook in Nederland heeft het onderhavige vraagstuk grote belangstelling. Dit blijkt o.a. uit de vragen die hierover zijn gesteld aan de Ministers van Sociale Zaken en Economische Zaken in de Kamer en uit de besprekingen die hierover bij verschillende gelegenheden hebben plaats gevonden. Een positieve daad in dit opzicht werd in september 1956 in ons land gesteld door de verstrekking door de Regering van een aanvullende subsidie van f. 300.000 aan de Gezondheidsorganisatie T.N.O.

T.N.O. heeft reeds enkele jaren geleden een speciale werkgroep in het leven geroepen die haar werkzaamheden zal gaan uitvoeren in het Instituut voor Radiobiologie in Rijswijk. Bij deze werkzaamheden, die zich grotendeels zullen beperken tot het verrichten van onderzoeken en het aangeven van eventueel te nemen maatregelen (de uitvoering hiervan zal bij de Overheid berusten), zal het genetische aspect, hetgeen wij hierboven in enkele punten weergaven naar aanleiding van de gehouden voordracht van Dr. Hedi Fritz-Niggli, niet vergeten worden. Men moet de oprichting van dit Instituut niet zien als een gevolg van een paniekstemming. Ons land, dat ook op dit terrein nog heel wat in te halen heeft, moet — evenals andere landen — én voor zich zelf én voor zijn buurstaten na kunnen gaan, of de bodem of de lucht of het water niet radio-actief besmet is. Wij zijn ervan overtuigd dat dit Instituut goed en noodzakelijk werk kan verrichten en dat het vooral in medisch-sociaal opzicht van nut kan zijn.

Wat de verzekeringsmogelijkheid tegen atoomrisico's betreft — in een vorig artikel ¹⁾ schonken wij hieraan reeds aandacht — heeft de door de O.E.E.C. in het leven geroepen Sub-commissie voor Verzekeringen een tijd geleden aan een Zwitserse verzekeringsdeskundige, W. Belser uit Zürich, de opdracht gegeven om een rapport samen te stellen dat de grondslag zou moeten worden van de verdere onderzoeken van genoemde Sub-commissie. Eind maart is dit rapport, getiteld „L'assurance des risques nucléaires”, verschenen.

¹⁾ Zie „Verzekering tegen atoomrisico's” in „E.-S.B.” van 19 juni 1957.

Allereerst wordt in dit rapport een omschrijving van het atoomrisico gegeven en worden de vragen onderzocht die in verband met de dekking van dit risico moeten worden opgelost. Daarna gaat de rapporteur in op de verschillende technische, administratieve en juridische problemen die in dit verband worden gesteld alsmede in het bijzonder op de aansprakelijkheid van de staat. Belser komt tot de conclusie dat de atoomverzekering het doelmatigst in de vorm van nationale pools (zie hetgeen Mr. Asser hierover op 7 mei jl. in het Kurhaus mededeelde) kan worden georganiseerd.

Een internationale organisatie voor de atoomverzekering stelt voorop een uniformering van de nationale wetgevingen op dit terrein (dit is nog slechts sporadisch het geval) alsmede het afsluiten van een internationale overeenkomst waardoor de op dit moment omstreden aansprakelijkheidsvraagstukken en andere problemen tot klaarheid worden gebracht. Een van die problemen is dat van de toepasbaarheid van de wet, vooral ten gevolge van het feit dat de landen in Europa van bescheiden grootte zijn en dat het daardoor zeer wel mogelijk is dat eventuele schade (bijv. ten gevolge van een ontploffing in een atoomreactor) zich ook manifesteert over de landsgrenzen heen. Volgens Belser moet in deze gevallen de wetgeving van de plaats waar de reactor zich bevindt maatgevend zijn.

Ook de verzekeringsbranche zal haar opvattingen inzake atoomrisico's internationaal moeten afstemmen om een wederkerige herverzekering van de nationale pools mogelijk te maken. Deze afstemming of aanpassing moet zich uitstrekken tot de verzekeringsvoorwaarden en -tarieven. Het rapport wijst erop dat zich reeds pogingen in deze richting geopenbaard hebben. Zo vond bijv. van 12-14 februari jl. in Londen een samenkomst plaats die georganiseerd was door het British Insurance Atomic Energy Committee. Op deze bijeenkomst waren vertegenwoordigers aanwezig van de verzekering en de herverzekering uit de voornaamste Europese landen; bij deze gelegenheid werden de oprichting van nationale pools alsmede een samenwerking tussen deze aanbevolen alsook verschillende voorwaarden opgesteld waaronder de wederzijdse herverzekering zou kunnen worden toegepast. Nadien zijn op deze bijeenkomst nog verschillende andere gevolgd.

Naast het door ons hierboven besproken rapport moet nog vermeld worden dat het „Comité Européen des Assurances” een Studiecentrale voor Atoomvraagstukken in het leven heeft geroepen. Deze Studiecentrale verricht haar onderzoeken binnen de Schweizerische Rückversicherungs-Gesellschaft in Zürich; zij geeft een bulletin uit dat getiteld is „Bulletin d'Information du Centre d'Etudes de la Commission Permanente du Risque Atomique” (C.P.R.A.).

In Engeland en Zweden zijn reeds verzekeringspools tot dekking van atoomrisico's tot stand gekomen en ook in Frankrijk is men zover. Op initiatief nl. van de „Fédération Française des Sociétés d'Assurances” is onlangs een „Pool Français d'Assurance des Risques Atomiques” in het leven geroepen. Deze pool werkt op basis van de medeverzekering; alle Franse verzekering- en herverzekeringmaatschappijen, alsmede de in Frankrijk toegelaten buitenlandse maatschappijen, kunnen eraan deelnemen. Dank zij de oprichting van deze pool beschikt de Franse verzekering over een organisatie die de verdeling van het risico over de afzonderlijke maatschappijen kan overnemen. Bij deze pool ontbreekt echter zowel de nauwkeurige omschrijving van het te dekken risico (zakelijke schaden en aansprakelijkheid) alsook de vaststelling van

de verzekeringvoorwaarden en -tarieven. Ook in Frankrijk is men er zich overigens van bewust dat de verzekering slechts op basis van een verrekende internationale samenwerking in staat zal zijn om de moeilijke opgaven in dit verband op te lossen.

De staat zal eveneens een aandeel moeten nemen in de verzekering tegen atoomrisico's. Deze wens wordt o.a. in de Verenigde Staten sterk beklemtoond door Francis McCune, vice-president van General Electric Co. Eind maart jl. sprak hij zich voor de Commissie voor Atoomenergie van de beide huizen van het Congres uit voor een zo spoedig mogelijke totstandkoming van de wet waarbij de staat zich garant stelt voor de verzekering ten aanzien van atoomcentrales. Hij ging bij deze uitspraak zo ver dat hij dreigde met de terugtrekking van General Electric Co. uit de werkzaamheden, die door deze onderneming verricht worden voor de Commonwealth Edison Co. en de Nuclear Power Group Inc. (nl. het bouwen van een atoomcentrale bij Dresden (Illinois)), indien het Congres dit jaar niet een wet zou uitvaardigen waardoor het publiek en de industrie financiële bescherming geboden wordt door de staat. Ofschoon McCune de waarschijnlijkheid van massale ongevallen bij het bovengenoemde werk uiterst gering achtte, oordeelde hij het toch noodzakelijk dat de staat een financiële waarborg zou geven.

De bedoeling van het bovenstaande was niet zozeer een kritische beschouwing te geven van de verschillende problemen, die zich t.a.v. het atoomrisico voordoen — wij stellen ons voor dit na verloop van tijd te doen —, dan wel de aandacht te vestigen op de activiteiten, die zich met betrekking tot het verzekeringsvraagstuk in verband met het atoomrisico in diverse landen en instellingen hebben ontwikkeld. Hiermede hopen wij iets te hebben bijgedragen tot de verruiming van het inzicht in een uiterst moeilijke materie.

Breukelen.

Drs. P. H. M. CREMERS.

INGEZONDEN STUK

Duurzame bezitsvorming en spaarbanken

De heer C. Schungel te Loosduinen schrijft ons:

Hoewel de geponeerde gedachte in het artikel „Duurzame bezitsvorming en spaarbanken” van Mr. Ir. A. W. Quint (zie „E.-S.B.” van 29 mei 1957) zeker het overwegen waard is, zijn in de motivering enige onnauwkeurigheden geslopen die m.i. een correctie gewenst maken om een meer juist beeld van de eventuele mogelijkheden te verkrijgen.

1. De activiteit der spaarbanken in de grote steden inzake spaarders-beleggers beperkt zich niet alleen tot het verhuren van kluisloketten. De spaarbanken te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, tezamen beschikkend over ca. 25 pCt. van het totale obligo van de lokale spaarbanken in Nederland, geven bemiddeling aan de spaarders om uit hun saldotegoed over te gaan tot aankoop van effecten of in te schrijven op leningen of emissies. Tevens kunnen de spaarders bij deze instellingen hun effectenbezit in open bewaarneming geven. Alleen voor de Stichting Nutsspaarbank te 's-Gravenhage betrof dit per 1 januari 1957 een aantal van 1.420 spaarders-beleggers met een *nominaal* effectenbezit van f. 3.957.000.

2. Het lijkt me niet juist de boerenleenbanken, uit hoofde van hun speciale functie (kredietverlening aan de landbouw) hier gelijk te stellen met de R.P.S. en de lokale spaarbanken. Het obligo ad ca. f. 2 mrd. kan beter buiten beschouwing blijven. Reeds Prof. Dr. F. de Roos wees enkele jaren

geleden in zijn dissertatie „De algemene banken in Nederland” op de afzonderlijke taak van de boerenleenbanken.

3. Opsteller poneert dat houders van een spaarrekening met een saldo van méér dan f. 2.000 als potentiële beleggers zijn te beschouwen. M.i. kan dit bedrag gevoeglijk gesteld worden op f. 5.000 à f. 6.000 en wel om de volgende redenen:

a. De norm van f. 2.000 gold vóór 1940. (De R.P.S. vergoedde slechts tot f. 2.400 rente). Verhoudingsgewijs kan dit bedrag voor de huidige toestand met $2\frac{1}{2}$ à 3 worden vermenigvuldigd.

b. De spaarvorm heeft de laatste twee decennia een sterke wijziging ondergaan. Immers, vóór 1940 droeg sparen een sterke neiging in zich tot „oudedagsvoorziening”. Door de reeks van sociale voorzieningen, in en ná de oorlog getroffen, is deze vorm van sparen betrekkelijk overbodig geworden. Mede hierdoor is het „doelsparen” sterker op de voorgrond gekomen, voornamelijk gericht op de aanschaffing van duurzame consumptiegoederen zoals: bromfietsen, televisietoestellen, ijskasten, scooters, woninginrichting en auto's. Wanneer we daarbij nog tellen de behoefte van deze groep solide spaarders, uit hoofde van het voorzorgsmotief, over een zekere liquiditeitsreserve te kunnen beschikken, beled bij de spaarbanken doch desgewenst binnen 14 dagen geheel opeisbaar, behoeft een spaarsaldo van f. 6.000 nog geen aanleiding te geven tot individuele belegging. Het genoemde aantal van 4 à 500.000 rekeninghouders-beleggers wordt hierdoor zeker tot $\frac{1}{5}$ gedeelte teruggebracht.

Ten slotte nog deze opmerking.

Pas bij saldi welke boven dit bedrag uitkomen zou de door opsteller gewenste gang van zaken overweging verdienen. Nu doet zich echter het verschijnsel voor dat een vrij hoog percentage van de spaarders met hoge saldi is onder te brengen in een van de drie onderstaande groepen.

Groep 1. Spaarders die reeds een vrij groot deel van hun bezit in effecten hebben belegd, maar, gezien hun ervaringen opgedaan tijdens de grote depressie, een ruime mate van liquiditeit tegen een regelmatige rentevergoeding en zonder het risico van koersverliezen, prefereren boven een zekere mate van geldontwaarding.

Groep 2. Een aantal middenstanders die hun overtollige kasgelden vrij rendabel en tevens tamelijk liquide bij de spaarbanken beleggen uit hoofde van het anticipatiemotief.

Groep 3. Grotere verenigingen welke uit hoofde van algemene liquiditeitspreferentie niet tot belegging wensen over te gaan.

Resumerende moge ik concluderen dat het geen eenvoudige taak zal zijn de door opsteller geponeerde gedachte in een praktisch resultaat om te zetten.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

Het Bestuur van de Vereniging van Afgestudeerden aan de Economische Faculteit der Rijksuniversiteit te Groningen heeft per 15 juni 1957 enige uitbreiding ondergaan. De samenstelling is thans als volgt:

- A. Wattel, Bergweg 121 A, Rotterdam, Voorzitter;
- K. E. Krolis, Heerestraat 33 A, Groningen,
Na 8 juli a.s.: J. v. Ruysdaelstr. 45, Groningen,
Secretaris;
- J. W. Bouman, Meidoornstraat 59, Heerlen, Penningmeester;
- H. C. Plomp, Markeweg 163, Blesdijke (Fr.); Lid;
- S. J. v. d. Wal, Oostersingel 154 A, Groningen, Lid.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De geldmarkt vertoonde gedurende de verslagweek enige verkrapping. Van groter invloed dan de kasreserveregeling — het kaspercentage bleef voor de juni/juli periode gehandhaafd op 6 pCt. — was hierbij de ultimo, die ditmaal nogal zwaar was. Blijkbaar deed het fraaie zomerweer veler voornemens tot bestedingsbeperking (zo die er „überhaupt“ waren geweest) in rook vervliegen en werd betrekkelijk veel chartaal geld opgenomen voor vakantievermaak. Voorts werd ook het effect van de hoge belastingaanslagen voelbaar.

Dit alles leidde ertoe, dat call werd opgezegd. De betreffende debiteuren moesten daardoor bij De Nederlandsche Bank om rekening-courantkrediet aankloppen. Naar in geldmarktkringen verluidd zouden zich onder deze klopenden de Bank voor Nederlandsche Gemeenten, alsmede individuele gemeenten bevinden. Dit zou impliceren dat de woningbouw, waarin kapitaal voor een halve eeuw of langer wordt vastgelegd, hier te lande niet alleen gedeeltelijk meer wordt gefinancierd met kapitaal van enkele maanden looptijd (kasgeldleningen) maar zelfs ook door middel van krediet met een looptijd van enige uren.

Dat ondanks deze verkrapping, de banken de naaste toekomst niet somber inzien, berust op de overweging dat het Rijk in juli grote betalingen heeft te doen, die voor een groot deel weer bij het bankwezen terecht zullen komen. Inmiddels schreef het Ministerie weer een nieuwe tender uit op driemaands schatkistpromessen, nl. tegen 5 juli, teneinde zoals dat tegenwoordig heet, de bodem van de Schatkist bedekt te houden.

Deze grote betalingen, alsmede een recente uitlating van de Minister van Financiën, waarin sprake was van een toekomstig kastekort en een beroep op de tegenwaarderekening, waren aanleiding tot gesprekken over verdere geldcreatie of, zoals een commentator het uitdrukte, over het laten snorren van de geldpersen van de Centrale Bank.

De kapitaalmarkt.

De Amsterdamse aandelenmarkt stond gedurende de verslagweek in sterke mate onder invloed van Wallstreet. Toen daar aanvankelijk de daling van de vorige week werd geprolongeed en het koersniveau voor de vijfde dag in successie omlaag ging, heerste ook op het Damrak bepaald een mineurstemming. De beroepshandel staakte zijn aankopen en ging hier en daar zelfs wat in de wind, terwijl geen binnenlandse vraag optrad als remplaçant voor de weggevalle directe en indirecte buitenlandse aankopen. Marktwaarnemers merkten op, dat de markt eigenlijk geen ruggegraat meer had.

Toen Wallstreet echter niet linea recta naar nul bleek te gaan en een, zij het weifelend, herstel vertoonde, werd ook in Amsterdam weer wat meer moed gevat. Buitenlandse aankopen, o.a. uit Zwitserland afkomstig, doch naar men meende te weten uiteindelijk vnl. voor rekening van Franse inflatievluchtelingen, en dekkingsaankopen van baissiers brachten ten slotte weer enige grond in de markt.

De aandelengroepen buiten de internationale sector deden zoals gewoonlijk op verkleinde schaal aan deze fluctuaties omlaag en omhoog mee. Scheepvaart aandelen, die ten gevolge van de daling op de vrachtenmarkt de laatste weken in het hoekje zaten waar de slagen vallen, kwamen onder wat minder druk te staan. Bij Indonesische

aandelen bleek de koersstijging i.v.m. de recente valuta-manipulatie slechts een korte vreugde, nu sommige directies reeds te kennen hebben gegeven, dat hiervan voor hun maatschappijen meer na- dan voordeel is te verwachten.

Op de markt voor niet-risicodragend kapitaal groeit het aantal der ondernemingen, die tot dusverre vermoedelijk hoopten op een zodanige ommekeer op deze markt, dat zij daar goedkoper dan thans voor het opnemen van nieuw kapitaal terecht zouden kunnen, doch die nu het moede hoofd in de schoot leggen, aldus demonstrerend, dat ook zij de huidige kapitaalschaarste als min of meer fundamenteel beschouwen.

De Export-Financiering-Maatschappij kondigde de uitgifte aan van f. 25 mln. 5 pCt. 15-jarige obligaties à 98 pCt., die de eerste elf jaar niet vervroegd aflosbaar zijn; het rendement op deze stukken komt uit op ca. 5¹/₄ pCt. Naar deze maatschappij in het prospectus mededeelt, vormt deze lening de eerste tranche van een bedrag van niet minder dan f. 150 mln., dat in de periode van heden tot ultimo 1960 op lange of middellange termijn geconsolideerd moet worden.

Op de precare kapitaalpositie der gemeenten is nog eens de aandacht gevestigd door de Burgemeester van Rotterdam, die er op wees, dat zelfs de financiering van de voortzetting van werken, die aan de gang zijn, op het ogenblik ernstig gevaar loopt. Een ander symptoom van de kapitaalschaarste in deze sector vormt een nota van B. & W. van Haarlem, die op grond van de aanhoudende financieringsmoeilijkheden aan de gemeenteraad voortaan alleen voorstellen zullen voorleggen, zo urgent, dat uitstel onverantwoord zou zijn.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	14 juni 1957	21 juni 1957	28 juni 1957
Algemeen		237,1	235,2	234,6
Internat. concerns		348,8	344,0	344,3
Industrie		155,5	155,7	154,5
Scheepvaart		161,3	158,8	158,5
Banken		117,5	117,0	115,7
Indon. aand.		103,8	108,2	105,4

Aandelen

Kon. Petroleum	f. 221,—	f. 217,80	f. 219,70
Unilever	470	471	470
Philips	306	296 ¹ / ₄	289
A. K. U.	201 ¹ / ₂	198	198 ¹ / ₂
Kon. N. Hoogovens	313	312 ¹ / ₂	302
Van Gelder Zn.	193 ³ / ₄	195 ¹ / ₄	190
H.A.L.	176 ¹ / ₂	178	178 ³ / ₄
Amsterd. Bank	204	203 ¹ / ₂	204 ¹ / ₂
H.V.A.	121 ³ / ₄	127 ¹ / ₄	125 ¹ / ₂ *

Staatsfondsen

2 ¹ / ₂ pCt. N.W.S.	59 ¹ / ₂	60	59 ¹ / ₂
3 ¹ / ₂ pCt. 1947	86 ³ / ₄	86 ¹ / ₂	86 ¹ / ₂
3 ¹ / ₂ pCt. 1955 I	84 ³ / ₄	85	85 ¹ / ₂
3 pCt. Grootboek 1946	85	85 ¹ / ₂	85
3 pCt. Dollarlening	94 ¹ / ₂	95 ¹ / ₄	95 ¹ / ₂

Diverse obligaties

3 ¹ / ₂ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...	89 ¹ / ₂	88 ¹ / ₂	87 ¹ / ₂
3 ¹ / ₂ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	80 ¹ / ₂	80 ¹ / ₂	80 ¹ / ₂
3 ¹ / ₂ pCt. Nederl. Spoorwegen	85 ¹ / ₂	87	87
3 ¹ / ₂ pCt. Philips 1948	91 ¹ / ₂	90 ¹ / ₂	88 ¹ / ₂
3 ¹ / ₂ pCt. Westl. Hyp. Bank	83 ¹ / ₄	83 ¹ / ₄	83 ¹ / ₄

New York

Aandelenkoersgemiddelde			
Dow Jones Industrials	511,8	500,0	503,3

*) Ex dividend.

J. C. BREZET.

RECENTE PUBLIKATIES

Rapport van de Commissie ter bestudering van het vraagstuk van de beperking van de medezeggenschap van aandeelhouders in de N.V. aan het Bestuur van de Vereniging voor den Effectenhandel. Amsterdam 1956, 27 blz.

De beperking van het stemrecht van aandeelhouders door constructies als het niet-royeerbare certificaat, het nationaal bezit van aandelen e.d. vormt onderwerp van dit rapport. De vraag, of met betrekking tot deze materie wettelijke voorzieningen noodzakelijk zijn, wordt ontkenkend beantwoord. Wel oordeelt men het van belang, dat de Vereniging voor den Effectenhandel in bepaalde gevallen, waarin een beroep op de kapitaalmarkt wordt gedaan, in haar eisen verder gaat dan het Wetboek van Koophandel. Het rapport beveelt te dien aanzien een 16-tal voorwaarden aan voor officiële notering ter beurze van Amsterdam.

Overheid en volkscredietwezen. Uitg. Centrum voor Staatkundige vorming, 's-Gravenhage 1957, 31 blz., f. 1,20.

De toenemende betekenis van het volkskrediet en met name van het krediet tot financiering van duurzame consumptiegoederen was aanleiding voor het Centrum voor Staatkundige Vorming tot het onderzoeken van de vraag, of meer in het bijzonder om sociale redenen een nieuwe wettelijke regeling van het volkskredietwezen gewenst is. In het onderhavige rapport wordt gesteld, dat het afbetalingskrediet in onze maatschappij een wezenlijke economische functie vervult bij de produktie en afzet van duurzame consumptiegoederen. Na een schets te hebben gegeven van het huidige volkskredietwezen in Nederland en de bestaande wettelijke regelingen, wordt de vraag, of een nieuwe wettelijke regeling gewenst is, bevestigend beantwoord. De hoofdlijnen daarvan worden getrokken en in een achtal punten samengevat. Wat betreft de exploitatie van volkskredietbanken wordt opgemerkt, dat er zowel voor door het particulier initiatief — hetzij commercieel hetzij sociaal ingesteld — als voor door de Overheid in het leven geroepen volkskredietbanken een plaats is.

W. Romijn: Welvaart en gezondheid. Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het zestigjarig bestaan van het Algemeen Ziekenfonds Ziekenzorg, Amsterdam 1955, 301 blz.

Onder het motto: „In the modern world the general level of health is socially, not biologically determined” heeft het Algemeen Ziekenfonds Ziekenzorg bij zijn 60-jarig bestaan een gedenkboek uitgegeven, waarin het aandeel van het ziekenfondswezen in de groei van de gezondheidszorg wordt gezien tegen de achtergrond van de totale welvaartsontwikkeling. Het bedoelt aldus een bijdrage te geven tot de kennis van de volksgezondheid als deel en resultaat van de maatschappelijke evolutie sinds de middeleeuwen, zowel in Nederland als in de omliggende landen. Het boeiend geschreven boek bevat een aantal foto's en grafieken tussen de tekst en een statistisch aanhangsel.

Drs. W. G. van Dobbenburgh en Drs. J. Bergman: Overig Nederland en het Westen. Uitg. van het Economisch Technologisch Instituut Overijssel, Zwolle 1956, 14 blz., f. 1.

De publikatie van het Centraal Planbureau en de Rijksdienst voor het Nationale Plan, getiteld: „Het Westen en overig Nederland” is voor de schrijvers aanleiding geweest tot deze „spontane reactie”, welke in de eerste plaats bedoelt, de belangstelling voor het probleem van de geringere ontwikkeling van overig Nederland in dat gebied levendig te houden. Indien men een harmonische ontwikkeling van ons land wil nastreven, bijv. door spreiding van industrieën — hetgeen een principiële-spontane ontwikkeling moet zijn —, dan moet daarvoor het milieu en het maatschappelijk niveau worden geschapen. Schrijvers menen, op grond van de betekenis welke in dit verband moet worden gehecht aan de collectieve koopkracht, dat opheffing van de loonverschillen tussen het Westen en overig Nederland het juiste middel kan zijn om geleidelijk de sociale hiërarchie, die tussen de provincies is ontstaan, te doorbreken.

Pakster-bonnen Expeditie-nummers Kantine-bonnen

of welk soort bonnen uw bedrijf ook behoeft, doorlopend genummerd, met grote of kleine cijfers, aan rollen of zigzag-gevouwen pakken dan wel in boekjes of blokjes, geperforeerd of met ponggat, met of zonder apparaten enz. enz. worden billijk en snel en in de voor u meest geëigende vorm geleverd door de

N.V. Kon. Ned. Boekdrukkerij
H. A. M. ROELANTS
SCHIEDAM

Grote industriële onderneming
te Amsterdam vraagt

ASSISTENT
voor de leider van haar
administratieve afdelingen
met de mogelijkheid deze t.z.t. op te volgen.

Vereisten:

- leeftijd ca. 35 à 40 jaar
- in het bezit van het diploma N.I.v.A., dan wel Ec. Drs. met examen Rekeningwetenschap
- ruime ervaring op het gebied van de kostprijs-administratie. Bekendheid met moderne administratieve hulpmiddelen.

Eigenhandig geschreven brieven met uitgebreid curriculum vitae en vermelding van verlangd salaris onder no. 8102 aan Adv. Bur. Jan C. Verheul & Co., N.Z. Voorburgwal 286, Amsterdam-C.

DE N.V. NEDERLANDSCHE SPOORWEGEN

vraagt voor haar exploitatieve organisatie op de lijnen

JONGE ACADEMICI VAN VERSCHILLENDE STUDIERICHTINGEN

In aanmerking komen o.a.:

- A. ingenieurs (T.H. Delft of gelijkwaardige opleiding)
- B. economen, juristen, afgestudeerden uit de sociale richtingen.

Uitvoerige sollicitaties met foto te richten aan de Dienst van Personeelzaken der N.V. Nederlandsche Spoorwegen, 2e Afdeling, Utrecht.

Op de enveloppe in de linkerbovenhoek vermelden nr. 16/3.

ECONOMISCH DOCTORANDUS

25 jaar, enige ervaring, 1 augustus dienstplicht vervuld

ZOEKT

algemene functie bij middelgroot bedrijf, bv. als

DIRECTIE-ASSISTENT

Brieven onder no. E.-S.B. 27-1, Postbus 42, Schiedam.

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend; begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

Maandblad

EKONOMI DAN KEUANGAN INDONESIA

(ECONOMIE EN FINANCIËN)

Uitgave in samenwerking met Nationaal Planning Bureau, Ministerie van Financiën en de Economische Faculteit van de Universiteit Indonesia.

Redactie: R. H. Djuanda, S. I. Djajadiningrat, A. Kraal, Loekman Hakim, Oey Beng To en Sumitro Djojohadikusumo.

Abonnementsprijs: Rp. 60 per jaar, welke voor abonnees in Nederland kan worden betaald door overmaking aan de Bank Indonesia Amsterdam op rekening van de Jajasan Penerbitan Ekonomi dan Keuangan, Djakarta, van een bedrag ad N.f 20 per jaar.

Adres Redactie: Djalan Langsat I no. 22
Kebajoran Baru
Djakarta - Indonesia.

Adres Administratie: d/a P. T. Pembangunan,
Gunung Sahari nr. 84
Djakarta - Indonesia.

Voor de
particuliere belegger
het
aangewezen
advies-orgaan

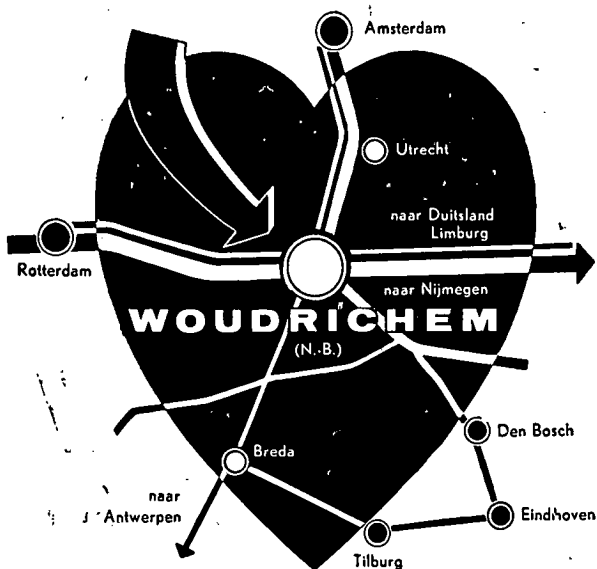
Verschijnt 1 keer per 14 dagen
VRAAGT GRATIS PROEFNUMMER
Administratie Bel-Bel - Postbus 42 - Schiedam

BOUWRIJP INDUSTRIETERREIN

3.5 hectare
arbeidskrachten en
woningen beschikbaar

met loswal
aan Maas, Waal
en Merwede

in het HART van het land

Vlakbij de nieuwe snelweg (met brug '58) Utrecht-Breda
aan de waterweg Rotterdam-Duitsland (Limburg)
Aanvragen: Gemeentebestuur Woudrichem (N.B.) - Tel. 0 1833-417

GEMEENTE VELSEN

Ter Secretarie kan worden geplaatst een

REFERENDARIS B

De taak van de te benoemen functionaris bestaat in hoofdzaak uit het uitbrengen van adviezen omtrent algemene economische vraagstukken en meer speciaal op het gebied van organisatie en efficiency der administratie, ook bij de gemeentelijke diensten en bedrijven.

Leeftijd: 35 tot 45 jaar.

Vereisten: ontwikkeling in economische richting en bij voorkeur op academisch niveau; op de hoogte van moderne boekhoudsystemen; in staat zijn stimulerend en richtinggevend werkzaam te zijn met een grote mate van tact en ervaring.

Salarisgrenzen f 819,— tot f 947,— per maand.

Salarisherziening in verband met het feit, dat het inwonertal der gemeente 60.000 gepasseerd is, in voorbereiding.

Verplaatsingskosten- en vakantietoelageregeling van toepassing.

Sollicitaties binnen 14 dagen na het verschijnen van dit blad te richten tot Burgemeester en Wethouders.

DE MAGNEET RIJWIELEN- EN MOTORENFABRIEK N.V. te Weesp zoekt een

directe medewerker van de directie

Van de functionaris wordt verwacht, dat hij door zijn visie en ervaring bij beleidsproblemen kan adviseren. Ook zal hij op administratief en organisatorisch terrein leiding moeten kunnen geven. Hij zal, na grondig met het bedrijf vertrouwd te zijn geraakt, een uitgebreide procuratie krijgen. Het is echter wel noodzakelijk, dat hij door scherp inzicht, kundig beleid en tactvol optreden eerst het vertrouwen van de directie en van de kaderleden verwerft.

De eis wordt gesteld, dat de functionaris reeds in het bedrijfsleven werkzaam geweest is en niet vreemd staat tegenover de problematiek van het producerende bedrijf en haar commerciële activiteiten.
Leeftijd 30-40 jaar.

Eigenhandig geschreven brieven met pasfoto en volledige inlichtingen omtrent opleiding, ervaring, levensloop en reden van sollicitatie onder no 555 te richten aan het

Amsterdams Psychotechnisch Laboratorium,
Adviseurs voor bedrijfspsychologie en
beroepskeuze, o.l.v. Dr Ph. M. van der Heijden,
Verdiestraat 6, Amsterdam-Z.

Abonneert U op DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
A. M. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

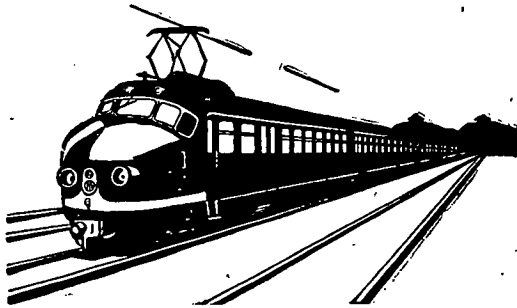
Abonnementprijs f 22.50;
fr. p. post f 23.60; voor studenten f 19.—; fr. per post f 20.10.

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

N.V. NEDERLANDSCHE SPOORWEGEN

Plaatsingsmogelijkheden bestaan voor

ENIGE ACADEMISCH GEVORMDE BEDRIJFSECONOMEN

(leeftijd tot 30 jaar).

Gezien de aard van de werkzaamheden, die in hoofdzaak bestaan uit het bestuderen van onderwerpen op sociaal-, bedrijfseconomisch- en vervoerspolitiek gebied en het neerleggen van de resultaten daarvan in rapporten ten behoeve van de bedrijfsleiding, wordt van de functionarissen een praktische instelling en het vermogen zich snel in nieuwe onderwerpen in te werken gevraagd.

Tevens zijn gewenst: een bondige stijl- en bekendheid met de moderne talen.

Sollicitaties met foto te richten aan N.V. Nederlandsche Spoorwegen, Dienst van Personeelzaken, 2e Afdeling, Utrecht. Op de enveloppe in de linkerbovenhoek te vermelden: nr. 16/2.

ANDRÉ VAN SPAENDONCK & ZONEN N.V.
WOLLENSTOFFENFABRIEKEN

te
Tilburg
vraagt een

ADMINISTRATEUR

Gezocht wordt een formaatvolle, representatieve kracht, die als naaste medewerker van de directie in staat is de volle verantwoordelijkheid voor de gang van zaken in de financiële en bedrijfs-administratieve sectoren te dragen. Ervaring in leidende functie, bij voorkeur opgedaan in een industrieel bedrijf, is beslist vereist, benevens een goede scholing op administratief gebied. Verlangd wordt M.O. Boekhouden of vergevorderde accountantsstudie, leeftijd boven 35 jaar. Geboden wordt een aantrekkelijke salariering, overeenkomstig het hoge niveau van de hierbedoelde functie. Kandidaten zullen eventueel worden uitgenodigd voor een psychologisch onderzoek.

Eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven brieven met volledige inlichtingen over leeftijd, opleiding en praktijk en vergezeld van een recente pasfoto voor 11 juli a.s. aan de **Nederlandsche Stichting voor Psychotechniek**, Wittevrouwenkade 6, Utrecht, onder nummer E.S.B. 270337.

Een blik aan boord van „de Groene Draeck”, het lemsteraakjacht dat door Varend. Nederland aan Prinses Beatrix wordt aangeboden, gunt U het boek

PRINSESSEJACHT

DE GROENE DRAECK

Met verrassende illustraties. Tal van (exclusieve) foto's, aquarellen, interieurschetsen in de werkelijke kleuren, een open-gewerkte langsdorsnede en een grote panorama-foto van de Vlootschouw te Muiden, maken deze uitgave tot een boek van allure.

Op zwaar kunstdruk — gebonden in fraaie band.

Verschijnt in juli 1957. Reserveer nu Uw exemplaar à f 9,50.

Bestellingen aan de boekhandel of aan de uitgever

N.V.

Kon. Ned. Boekdrukkerij
H. A. M. ROELANTS
Schiedam